

YAYGIN DİN EĞİTİMİ KURUMU OLARAK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI (Yeni Bir Model Teklifi)

Ömer ÖZYILMAZ*

GİRİŞ

Dine inanma, onu benimseme, öğrenme, yaşama ve yayma hakkı temel insan haklarının en önemlilerindedir. Bundan dolayı, insan haklarından bahseden her bilgi ve belgede, inanma ve bir dine bağlanma hakkı hak sahiplerine yani insana verilir.

Ülkemiz insanının büyük çoğunluğunun bağlı olduğu din, bilindiği gibi İslam Dini'dir. Bu büyük çoğunluğun bağlı olduğu dini öğrenme, yaşama ve yayma hakkı da onun en temel haklarındandır. Öğrenme, yaşama ve onu yayma faaliyeti örgün ve yaygın eğitim yoluyla gerçekleştirilir. Türkiye'de kamu kesiminde yaygın din eğitimi çalışmasının Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütüldüğü de yine bilinen bir gerçektir.

Biz bu yazımızda, ülkemizdeki yaygın din eğitimi kurumu olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nı çeşitli yönlerden incelemek istiyoruz. Bu cümleden olarak önce yaygın din eğitiminin ve onu gerçekleştirecek olan kurumun temel dayanaklarını İslami kaynaklardan, fıtrat kanunlarından ve günümüz anayasa ve kanunlarından incelemekle konuya girmek istiyoruz. Daha sonra da, ülkemizde yaygın din eğitimi alanında önemli bir yeri olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın günümüz şartlarına göre daha iyi ve daha verimli çalışabilmesi için alınması

---

* *Yard. Doç. Dr.; U.Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.*

gereken tedbirler hususundaki tekliflerimizi belirteceğiz. Şimdi yaygın din eğitimi çalışmasının temel dayanaklarını incelemeye geçelim.

I. YAYGIN DİN EĞİTİMİNİN TEMEL DAYANAKLARI

A. Kur'an ve Sünnet'e Göre

Kur'an ve sünnetin, üzerinde önemle durduğu, her devirde ve her İslam toplumunda dikkat edilmesini istediği hassas bir konu vardır. Bu konu çok önemlidir ve müslümanların hem İslamı bir bütün olarak öğrenmeleri, yaşamaları ve yaymalarının, hem kimliklerini korumalarının, hem de gelişme ve ilerlemelerinin önemli bir unsuru olarak görülmektedir. Klasik dönem tefsircilerinden Hazin, bu konuya gereken hassasiyeti göstermenin farz-ı ayn olduğunu ifade ederken¹, Fahrettin Razi (v; 606/1209) konuyu farz-ı kifaye olarak gördüklerini², Beyzavi (685/1286)³, ve Nesefi (817/1414)⁴ gibi alimler farz-ı kifaye (sosyal farz) veya farz-ı ayn (bireysel farz) olabileceğini, ama her iki durumda da farz olarak gördüklerini söylemişlerdir. Hatta Hamdi Yazır ve Seyyid Kutup gibi çağdaş müfessirler konuyu daha da ileriye götürerek bu emri, imandan sonra müslümanlar üzerine terettüp eden ilk emir olarak görürler⁵.

Sözkonusu emrin ya da önemli konunun içeriği şu klasik ifadelerle dile getirilebilir: "İnsanları hayra davet etmek, iyilikleri yaygınlaştırmak ve kötülükleri ortadan kaldırmak". İşte bu görevi yerine getirmek, müslümanlara farz olarak pek çok ayet ve hadislerde emredilir. Örneğin bir ayette şu ifadeye rastlarız: "Sizden hayra çağırın, iyiliği emredip, kötülüğü meneden bir topluluk bulunsun"⁶. Bir başka ayette: "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah'a inanırsınız"⁷ buyrulur. Şu ayette konunun daha da açıklandığını görmekteyiz: "Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminden bir grup, dinde geniş bilgi elde etmek ve mensup oldukları toplumları savaştan döndüklerinde, onları uyarmak için geride kalmalıdır"⁸.

1 Bkz.: Hazin, Lübabü't-Te'vil fi Meani't-Tenzil (M. Tefasir içinde), I/560.

2 Fahrettin Razi, Tefsir-i Kebir (terc.), (Ank. 1989), VI/522.

3 Bkz.: Beyzavi, Envaru't Tenzil ve Esraru't Tevil (Mecmau't Tefasir içinde) (İst. 1317), I/560.

4 Bkz.: Nesefi, Medarikü't-Tenzil ve Hakiku't-Te'vil, I/560.

5 Bkz.: Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, II/1155; Seyyid Kutup, Fizilali'l Kur'an (terc.), II/384 vd.

6 Al-i İmran, 3/104.

7 Al-i İmran, 3/110; Ayrıca bkz.: Tevbe, 9/71.

8 Tevbe, 9/122.

Bu konuyla ilgili olarak Hz. Peygamberin de pek çok hadisi vardır. Bunlardan birinde şöyle buyrulur: "Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, ya iyilikleri samimiyetle yayma çalışması ve kötülükleri ortadan kaldırma gayreti içinde olursunuz; ya da Allah'ın taraf-ı ilahiyesinden size bir ceza göndermesi an meselesi olur. Bu durumda siz O'na dua edersiniz de, duanız kabul olunmaz"⁹. Konuyla ilgili olan diğer hadislerle bakıldığında meselenin değişik açılardan ele alındığı görülecektir¹⁰.

Şimdi bütün bu referanslara dayanarak şunu diyebiliriz; "insanları hayra davet etme, iyiliği yaygınlaştırıp, kötülükleri ortadan kaldırma" işi bütün müslümanlar üzerine yazılmış sosyal bir farzdır. Yani farz-ı kifayedir. Sosyal görevler, toplum adına belli bir kadro tarafından yürütülür; böylece hepsi bu işi yapmış gibi değerlendirilirler. Aksi halde kötülüğün yaygınlaşmasından hepsi olumsuz olarak etkilenirler. Sözkonusu kadro belli bir kurum ve kuruluş içinde bir araya gelirler ki, o takdirde bu sosyal farzın yürütülmesi için bir ya da birkaç kuruma ihtiyaç olduğu ortaya çıkar. İşte bu sosyal farzın yürütülmesi için bir kuruma ve yetiştirilmiş kadroya ihtiyaç olduğunu belirten, ayet ve hadisler, müslümanlara böyle bir görevi yüklemekle beraber, aslında çerçeve bir emir yahut bir görev vermektedir. Bu görev yerine getirilirken oluşturulacak kurum, kuruluş ve kadro ile bunların işleyişini düzenleyen esasları, diğer bir ifadeyle kuram ve uygulama arasındaki süreci dolduracak ilkeleri bulup ortaya çıkarmak ise müslümanların yapacağı iştir. Bunun için de her devrin müslümanları İslam'ın bütününe esas almak şartıyla kendi çağlarının beklenti, ihtiyaç ve bilgi birikimlerini gözönüne alarak doldururlar. Ayrıca her çağ müslümanları bu çerçevenin içini doldurma hususunda, önceki asırlarda ortaya konmuş olan doğru bilgi, teknoloji ve davranış kalıplarından da rahatlıkla yararlanırlar.

Bu bağlamda konuya baktığımızda, özellikle günümüzde bu işi sadece bir kurum ve kuruluşun veya dar bir kadronun başarması imkansız gibi görünür. Esasen İslam toplumunun hem kendi iç derinliğine, hem de dışa yönelik eğitim-öğretim yoluyla İslamı bir bütün olarak benimsetme, hazmettirme ve hayatın her kademesinde onun yegane belirleyici olarak algılanmasını sağlama ve böylece kötülükleri ortadan kaldırma demek olan bu görevi, örgün ve yaygın eğitim kuruluşlarıyla gerçekleştirmek gerekmektedir. İşte Türkiye'mizde Diyanet İşleri Başkanlığı söz konusu görevi yaygın eğitim yoluyla; İ.H. Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri de örgün eğitim yoluyla yerine getirmeye çalışan kurumlar olarak karşımıza çıkarlar. Böylece Müslüman Türk toplumu, kendilerine Allah tarafından yüklenmiş olan "Hayra davet etme, iyilikleri yaygınlaştırıp kötülükleri

---

9 Tirmizi, Fiten, Bab: 9.

10 Tirmizi, Fiten, Bab: 8-10-11.

ortadan kaldırma" görevini bu kurumlar ve bu kurumlardaki kadrolar eliyle yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca bu görevleri yapan kamu ve özel başka kurumlar da vardır.

Burada önemli bir hususu da belirtmek istiyorum. Bizim yukarıda verdiğimiz ayetler, hadisler ve daha başkaları konuya bir bütün olarak yaklaşılır. Diğer bir ifade ile İslam'ı bir bütün olarak görme, algılama, onu toplumda bir yaşam biçimi olarak insanlara benimsetme ve kötülükleri ortadan kaldırma çalışması yapmayı ifade ederler. Daha sonraki sayfalarda etraflıca inceleyeceğimiz yaygın eğitimi ifade eden bu ayetler ve hadisler, Kur'an'da ve sünnette ilmi öven, insanları ilim öğrenmeye teşvik eden ayet ve hadislerden ayrı bir konuma sahiptirler. Kanaatimize göre birinci gruptakiler yaygın eğitimi, ikinci gruptakiler de daha dar manada ve derinlemesine bir eğitim olan örgün eğitimi ifade ederler ve örgün eğitimi de birer sosyal farz olarak müslümanlar üzerine yüklerler. Nitekim Hz. Peygamberin (S.A.V.) hayatına baktığımızda da bunu görürüz. Mekke dönemi yaygın eğitimi, Medine dönemi ise yaygın ve örgün eğitimi temsil eder. Zaten Kur'an'ın ruhunda da örgün eğitime esas olacak dünya görüşünü, yaygın eğitim yoluyla kabul ettirmek ve daha sonra örgün eğitime yönlendirmek var olduğu kanaatindeyim.

B- Psiko-Sosyal Dayanaklar

İnsan dünyaya gelirken, gerek maddi ve gerekse manevi birçok organla donatılmış olarak gelir. Bunlardan bir kısmı kısa bir zaman sonra işlevlerini yerine getirmeye başlarken, diğer bazıları büyüme, eğitime ve geliştirilme neticesinde ancak görevlerini yapar duruma ulaşırlar. Bu ikinci kategoriye zihin, konuşma kabiliyeti, sevme sevilme istidadı, insanlarla beraber olma duygusu gibi manevi organlar girerler. "Bir yüce varlığa bağlanma, onu arama ve ona itaat etme"de manevi bir organdır ve insanda doğuştan vardır¹¹. Zamanımızda yapılan psikoloji araştırmaları bunu teyid eder durumdadır¹². Örneğin konunun uzmanlarından Yavuz, çocuğun dini inanca yabancı olmadığını, aksine onun içinde dine karşı bir eğilim olduğunu, üstelik bunun çocukta kendiliğinden meydana geldiğini¹³ ifade eder. Bilgin "İnsan doğuştan dindardır. Antropoloji araştırmaları bu sonuca varmıştır"¹⁴ derken, Hökekleli konuyu daha da

---

11 Krş.: Akseki, A. Hamdi, "Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Bir Rapor", Sebilürreşad, Nisan 1951, Sayı: 100/387.

12 Bkz.: Bovet, Pierre, Din Duygusu ve Çocuk Psikolojisi (Çev. S. Odabaş), (Ank. 1958), 18-19, 79-80, 94-105, 108; Vergote, Antoine, Psychologie Religieuse (Bruxelles, 1969) 295.

13 Yavuz Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişimi (Ank. 1983), 42.

14 Bilgin, Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi (Ank. 1988), 7.

belirginleştirerek şöyle demektedir: "Çocuk daha dünyaya geldiği anda kendisinde her türlü dış müdahaleden, taklit, telkin ve öğrenmeden bağımsız, içten gelen, tabii, içgüdüsel ve duygusal özellikte var olan bir dini hazırlığa (din duygusuna) sahiptir"¹⁵.

Tecrübi çalışmalarla elde edilen bu bilimsel gerçek, asırların ötesinden Kur'an ve sünnet tarafından ortaya konulmuş bir gerçektir. Zira Kur'an¹⁶ ve hadislerde¹⁷ insanın "fitrat" üzere yaratıldığından bahsedilir. Fitrat ise Yazır tarafından şöyle tanımlanır: "Hakkı (dini) kabul ve idrak kabiliyeti" (....) olan "Fitrat sırf ilahidir. Bir sevk-i Hak'tır. Allah'ın emrini yerine getirerek, Allah'a ermek için hep Hakk'a doğru bin insiyak ifade eder"¹⁸. Bununla beraber Yazır, insanın iradesinin iptal edilmediğini ve onun dindar olarak yaşamaya zorlanmadığını şöyle ifade eder: "Fitratın bu selameti, şuur sahasında ve içtimai şeraitle terbiye muhitinde, adetlerin cereyanı içinde ya bozulur veya güzel bir inkişaf ile kemalini bulur. Ahiret de bu iki neticenin birine göre olur"¹⁹.

İnsanda doğuştan bulunan konuşma kabiliyeti, belli bir insan muhitinde, eğitimle gelişir ve bir dil ile konuşmaya dönüşür. Fakat bu imkanlardan yoksun olan insanın konuşma kabiliyeti sapma göstererek çeşitli sesler çıkarmaya yönelir. İşte bunun gibi insanda doğuştan var olduğu yukarıda açıklanan inanma kabiliyeti de, uygun çevre şartlarında ve bir eğitim ortamında geliştirilirse, hem o insanda doğuştan var olan bir kabiliyet uygun bir şekilde doyurulmuş olur, hem de bundan, başta o insan olmak üzere yakın ve uzak çevresi yararlanır. Aksi halde bu kabiliyet de sapma göstererek çok gülünç veya çok kötü sonuçlar doğurur ki, bunlar arasında kişinin bunalımı ilk sırayı alır.

Dinin fert için belirtilen bu önemi, toplum için de geçerlidir. Yani fertler dinsiz olamayacağı gibi toplumlar da dinsiz olamazlar. Zira yapılan sosyolojik araştırmalar her toplumun şöyle ya da böyle ama mutlaka bir dini olduğunu göstermektedir²⁰. Zaten bu durumu yüce Kitap Kur'an önceden de şu ayette belirtmiştir: "And olsun ki biz 'Allah'a kulluk edin ve tağuttan sakının diye (emretmeleri için) her topluma bir peygamber gönderdik. Allah onlardan bir kısmını doğru yola ilettiler, diğer bir kısmı ise sapıklığa düştüler"²¹.

---

15 Hökelekli, Hayati, Din Psikolojisi (Ank. 1993), 252.

16 Rum, 30/45.

17 Buhari, Cenaiz, 79; Müslim, Kader, 23-25.

18 Yazır, M. Hamdi, Hak Dini Kuran Dili (İst. 1978), VI/3824.

19 Yazır, H., a.g.e., II/1155.

20 Frayer, Hans, Din Sosyolojisi (Çev. Turgut Kalpsuz), Ank. Ü.İ. Fak. Yay. (Ank. 1964), 31. Taplamacıoğlu, Mehmet, Din Sosyolojisi, A.Ü.İ.F. Yay. (Ank. 1963), 49-50; Er, İzzet, "Kültür ve Din Münasebeti", Milli Kültür Dergisi (Ank. 1986), 26.

21 Nahl, 16/36.

İşte bütün bunlar cemiyetin ferdi yetiştirmek, ona, başta dini olmak üzere, bütün kültür unsurlarını kazandırmakla görevli olduğunu gösterir. Cemiyetin ayrıca, oluşturacağı yaygın ve örgün eğitim kurumları vasıtasıyla kendi iç derinliğine yönelik eğitim öğretim faaliyetiyle başta dini olmak üzere kültürün diğer unsurlarını hem geliştirmek, hem de topluma kazandırmak, asla vazgeçemeyeceği görevlerinin başında gelmektedir²².

C- Hukuki Dayanakları:

İnsanın bir dine inanması, onu öğrenmesi, yaşaması ve bunu açıkça belirtmesi, temel insan hakkı olarak başta B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi olmak üzere²³ pek çok devletin anayasa ve kanunlarında²⁴ yer almaktadır.

Bizim memleketimizde de, başta 1924 Anayasası (Mad. 70, 75, 80) olmak üzere Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Mad. 1-4); 1961 Anayasası'nın (Mad. 19.154), 1982 Anayasası'nın (Mad. 24.136) hep bu hükmü amirdir²⁵. Ayrıca 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı kanunda bu işi bir kurum aracılığıyla yürütmeyi (D.İ. Başkanlığı) ve bunun yasal çerçevesini çizmektedir. Bu hukuk belgeleri insana inanma hakkını verirken, toplumlara ve onların devletlerine de, inanan insanın inancını rahatça öğreneceği ve yaşayacağı ortamı hazırlama görevini yüklemektedir. Ülkemizde sözkonusu hukuk belgelerinin devlete ve topluma yüklediği bu görevin örgün ve yaygın eğitim kurumları yoluyla yerine getirilmesi gerektiği hepimizce bilinmektedir. Bunlardan yaygın eğitim alanında bu görevi yapacak olan elbette D.İ. Başkanlığı'dır.

İşte temel dayanaklarını araştırdığımız Diyanet İşleri Başkanlığı, sözkonusu bu önemli görevini yerine getirebilmek için, yönetim ve içerik olarak nasıl bir konuma getirilmesi gerekir, şimdi onu inceleyelim.

Yalnız şunu belirtmek gerekir ki, kaynağını ilahi belgelerde, fitrat kanunlarında ve pek çok anayasa ve yasalarda bulan böyle bir kurumun, yani D. İ. Başkanlığı'nın lağvedilmesi veya amatörce bir takım uygulamalara terkedilmesi yönündeki teklifleri gelip geçici birer heves olarak görmekteyiz. D.İ. Başkanlığı bugün olduğu gibi anayasal bir kuruluş olmaya devam etmelidir. Ancak üzerine pek çok çalışmanın yapılması gerektiğine de inanıyoruz.

---

22 Geniş bilgi için bkz.: Tuğ, Salih, "Türkiye'de Din Eğitiminin Sosyal ve Hukuki Bazı Dayanakları", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri (Ank. 1981), 175 vd.

23 B.M. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi, Madde: 18.

24 Geniş bilgi için bkz.: Adem, Mahmut, "Eğitimin Yasal Temelleri", Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Yıl: 1989, Cilt: 22, Sayı: I (Ank. 1990), 317 vd.

25 Geniş bilgi için bkz.: Tuğ, Salih; agm., 179 vd.; Taşdemirci, Ersoy; "Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik ve Din Eğitimi", Türkiye I. Din Eğitimi Semineri, (Ank. 1981), 164 vd.; Adem, Mahmut; agm., 319 vd.; Bilgin, Beyza; Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri (Ank. 1980), 40 vd.

II. BİR YAYGIN EĞİTİM KURUMU OLARAK DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

A- Sosyal Değişim ve Kurumlar:

Türkiye’de mevcut anlayış, kurum ve kuruluşlar yeniden tanımlanıp, yasal görevleri ve idari yapı içerisindeki konumları gözden geçirilmeye başlanmıştır. Laiklik tartışmaları, Avrupa ile bütünleşme tartışmaları, kamu iktisadi devlet teşekküllerinin durumuna yönelik tartışmalar... vb., hep bu açıdan ele alınmalıdır. Aslında bunların ve diğer birçok konunun tartışmaya açılması, hem daha sağlıklı topluma ulaşma çabası olarak değerlendirilmelidir, hem de insani bir ihtiyaç olarak görülmelidir. Zira her türlü anlayış, kurum ve kuruluş insan için, insanın mutluluğu içindir. İnsan ve onun oluşturduğu toplum ise belli bir değişim ve gelişim sürecindedir. Bu değişim süreci asrımızda baş döndürücü bir hızla devam etmektedir. Her gün yeni yeni fikir ve yaşam tarzları ortaya çıkmakta, olumlu ya da olumsuz bazı etkiler yaptıktan sonra yerini bir başkasına bırakmaktadır. Değişen ve gelişen ihtiyaçlara paralel olarak ya yeni yeni kurumlar önerilmesi, ya da mevcut kurumlarda bazı yeniliklere gidilmesi gerekmektedir.

Ülkemizde anayasal bir kuruluş olan Diyanet İşleri Başkanlığı da yukarıda tasvir etmeye çalıştığımız anlayış çerçevesinde zaman zaman gündemin ön sıralarına çıkmakta ve hakkında çeşitli tartışmalar yapılmaktadır. Lehinde ya da aleyhinde pek çok şey söylenmekte ve yazılmakta olan kurullarımız içinde önemli bir yer tutmaktadır. Biz de bu çalışmamızla, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın mevcut durumu, bugünkü beklenti ve ihtiyaçlara cevap verebilmesi için alması gereken özellikleri hakkındaki görüşümüzü açıklamaya çalışacağız. Böylece mevcut araştırmalara bir zenginlik katabilsek bu yazı hedefine ulaşmış olacaktır.

Evvela şunu belirtmek gerekir ki, D.İ. Başkanlığı da pek çok kuruluş gibi belli bir dönemde ve 1920’li yılların şartlarında görülen ihtiyacı karşılamak üzere kurulmuştur. O günkü anlayış, dünyaya ve İslam’a bakış D.İ.B.’nin kuruluş amacını, görev ve sorumluluklarını belirlemiştir. Kuruluş tarihi olan 1924’ten bugüne kadar kendisi için çizilen yolda, yerine getirdiği görev ve üstlendiği sorumluluklarda ne oranda yararlı olduğu, zaman zaman basında tartışma konusu olmuştur. Biz konuya gelişen ve değişen dünya ve toplumumuz açısından baktığımızda şu hususları görürüz:

Batı’da rönesans ve reform hareketleriyle paralel olarak başlayan, kiliseye karşı olumsuz tutum ve davranışlar, zamanla din düşmanlığına dönüşmüştür. Sanayi devriminden sonra iyice güçlenen bu anlayış, dinleri tamamen hayatın dışına atmayı hedeflemiştir. Fakat 19. yüzyılda yapılan bilimsel, özellikle de Dinler Tarihi ile ilgili araştırmalar, insan toplumlarının hiçbir zaman dinsiz yaşamadıklarını, bugün de (o gün için) bunun mümkün olamayacağını ortaya

koymuştur²⁶. Asrımızda ise, özellikle 1910'lu-20'li yıllarda, dine karşı oluş doruk noktaya ulaşmış, daha sonra yerini bu asrın ikinci yarısında tüm dünyada görülen dine dönüş hareketlerine bırakmıştır. Dine dönüş halen hızlanarak devam etmektedir. Önümüzdeki asrın din ve medeniyetlerin rekabet ve mücadelelerine sahne olacağı hususu, günümüz strateji uzmanlarınca ortaya konan tahlillerden anlaşılmaktadır²⁷.

Toplumumuza gelince, artık 70 yıl önceki toplum değildir. İlgi ve ihtiyaçlarıyla, yılların kazandırdığı tecrübe birikimiyle, o günkü toplumdan ayrı bir özelliğe sahiptir. İslam'ı ve çağın diğer sistemlerini şimdi daha iyi tanıma fırsatı bulmuş; dahası, her sistemin mensuplarının yapmakta oldukları işleri objektif ölçülerle değerlendirme imkanına kavuşmuştur. Bundan sonra da bu gelişme çizgisini devam ettirecektir. Ayrıca ülkemizde yaklaşık çeyrek asra varan bir zamandan beri görülen başka bir husus da, toplumumuzun bir bütün olarak İslam'ı sanki yeniden keşfetmesi²⁸, onu hayata geçirme gayretine girmiş olmasıdır. Bu bir sosyal olgudur, sosyal değişimdir. Sosyal değişimler iyi kanalize edilemezlerse sapma gösterebilir, bir takım insanların istek ve arzularına kurban gidebilir.

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız, dünyanın gelişim çizgisinde ve ülkemizin belirtilen şartları çerçevesinde, 70 yıl öncesinin dünya ve ülke şartlarının belirlediği bir kurum olan D.İ. Başkanlığı kurumu milletimize ne verebilir diye iyi bir düşünmek gerekmektedir. Ayrıca şu sorunun da cevabının aranması gerekir: İslam'ın bir bütün olarak yeniden keşfedilmesi ve onun hayata geçirilmesi anlamındaki bir sosyal değişimin dinamikleri ve onu hedefe ulaştıracak olan rehberlik faaliyetleri arasında D.İ. Başkanlığı'nın yeri neresidir ve katkısı ne olmuştur? Bundan sonra ne olabilir?²⁹. Bu soruları, söz konusu kurumun

26 Bkz.: Tümer, Günay - Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi (Ank. 1993), 1 vd; Yurdaydın, Hüseyin G. - Dağ, Mehmet, Dinler Tarihi (Ank. 1978), 12-13; Cilacı, Osman, İlahi Dinlerde Dualar (Konya, 1982), 11; Akseki, A. Hamdi, a.g. rapor, Sebillerleşad, 100/387.

27 Bu hususta Harvard Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Samuel P. Huntington şöyle demektedir: "Yeni dünyadaki sürtüşmenin temel kaynağı, ideolojik ya da ekonomik sürtüşmeler etrafında odaklanmayacak. Ülkeler arasındaki asıl büyük bölünmeler ve sürtüşme biçimi kültürel düzlemde karşımıza çıkacak. Yeni dünyada ulus devletleri, dünya politikasının en güçlü ve en belirgin aktörleri olmaya devam edecek; fakat dünya politikasındaki asıl sürtüşmeler, farklı uygarlıklara mensup uluslar ve gruplar arasında tezahür edecek. Uygarlıklar arasındaki savaşlar, önümüzdeki yıllarda küresel politikalara hakim olacak. Bu uygarlıklar arasındaki ayırım çizgileri, gelecekteki savaş alanlarını belirleyecek ve yönlendirecektir". Daha sonra yazar bu uygarlıklar savaşının Batı Uygarlığı ile İslam Uygarlığı arasında olacağını ve Batı'nın galip geleceğini savunmaktadır. (Geniş bilgi için bkz.: Samuel P. Huntington, "Uygarlıklar Savaşı mı" (Çev.: Yusuf Kaplan), İzlenim Dergisi (Ekim 1993), Yıl: 1, Sayı ve Sayfa: 10/4 vd; Ayrıca bu yazıyı değerlendiren başka bir uzmanın çizdiği strateji için bkz.: Davudoğlu, Ahmet, "Fukiyama'dan Huntington'a", İzlenim Dergisi, Sayı: 10/14 vd.

28 "İslam'ı yeniden keşfetme" kavramı Fazlurrahman'a aittir. Bu hususta bkz.: Fazlurrahman, İslam (Çev.: A. Açıkgenç), (İst. 1981), XV.

29 Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumumuzda, bu manada değerlendirilişinin tipik bir örneği İsmail Kara ile yapılan bir mülakatta ortaya çıkmaktadır. Geniş bilgi için bkz.: Altınoluk Dergisi, Yıl: 8, (Kasım 1993),

aleyhine delil olarak kullanmak ve D.İ. Başkanlığı'nı, ya genel idare çarkının dışına çıkarmak veya onu lağvetmek isteyen uç görüşlere iltifat etmeden sırf kuruma ve dolayısıyla milletimize daha iyiyi ve daha güzeli kazandırmak için cesaretle sormalıyız. Bundan sonra da D.İ. Başkanlığı'nın görevinden başlamak üzere, yeniden yapılanması, mensuplarının durumu gibi hususların tepeden tırnağa, günümüz şartlarına göre yeniden düzenlenmesi gerektiğine inanmaktayım³⁰. Bu husus yukarıda ifade etmeye çalıştığımız, insanın ve toplumun değişim ve gelişimine paralel olarak kurumların da geliştirilmesi düşüncesinin bir gereğidir aynı zamanda... Nitekim bu köklü değişim istek ve ihtiyacı, 70 yılda ilk defa düzenlenen I. Din Şurası toplantısında alınan kararlarda da açıkça ortaya konmuştur.

B- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Görevi:

D.İ. Başkanlığı'nın görevini 633 sayılı kanunun 1. maddesindeki görev başlıklı bölüm belirler. Biz de bu çerçevede konuyu ele almak istiyoruz. İlgili kanunun bu kısmında D.İ. Başkanlığı "İslam Dini'nin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütür" denmektedir. İlk bakışta hoş, güzel gibi görünen bu tesbiti biraz açtığımızda şu anlayışla karşılaşırız: Klasik çağda daha iyi anlaşılması ve öğrenilmesi için İslam, bazı sınıflamalara tabi tutulmuştur. Bunlardan birisi de İslam'ın iman, ibadet, ahlak ve muamelattan oluştuğu yönündeki tasniftir. Buna göre İslam bu dört unsurdan meydana gelmektedir. Bunlardan birisinin olmaması, İslam'ın o oranda eksik ve noksan kalması anlamına gelirdi. Şimdi bu açıdan kanun metnine yaklaştığımızda görürüz ki, bu kanunda ifade edilen husus gizli bir kısıtlamayı içermektedir. Yani bu kuruluş İslami faaliyetleri yürütmek üzere oluşturulmuş olmasına rağmen, İslam'ın tamamını ihata edemeyecektir. Diğer bir ifadeyle, İslam'ın sosyal, hukuki, ekonomik ve eğitimsel yönlerini yani muamelat kısmını görev alanı dışında tutmuştur. O alanlara girmeyi yasaklamıştır.

Kanaatimizce sözkonusu bu yasak üç yönden mahzurludur. Birincisi, böyle bir ayırma İslam Dini'nin ruhuna uymaz. Çünkü İslam, sadece inanç, ibadet ve ahlak değildir. Bunlarla beraber, klasik kaynaklarda "muamelat" diye ifade edilen, bugün ise ekonomik, siyasi, hukuki ve eğitimsel alanlar olarak kavramlaştırdığımız alanları da düzenleyen yönü vardır ve İslam'ın asıl gayesi de bu

---

93/22 vd; Ayrıca bkz.: Taşgetiren, Ahmet, "Diyanetteki Sancı", Altınoluk Dergisi, Yıl: 8 (Kasım 1993), 93/3.

30 Diyanet'in kendi uzmanlarınca reorganize edilmesi öteden beri düşünülen bir husustur. Nitekim bu konu Akseki'nin hazırladığı raporda da dile getirilmektedir. Geniş bilgi için bkz.: Askeri, A. Hamdi, a.g. rapor, Sebülürşad Dergisi, 104/52.

alanlarda ortaya çıkar. Bir diğer husus, İslam bölünmez bir bütündür; ya hepsi kabul edilir, veya bir yönünü inkâr, bütününe inkâr noktasına insanı götürür.

İkincisi, böyle bir ayırım Türkiye gerçeğine de ters düşmektedir. Zaten Diyanet İşleri Başkanlığı'nı toplumun gerisine iten ana sebeplerden birisi budur. Zira toplumun her kesiminde İslam bir bütün olarak görülür, ele alınır ve incelenir. Dinin şu tarafını kabul edenler ve etmeyenler diye bir sınıflama da yoktur ki, bu kuruma da dinin belli bir bölümünü anlatma görevi verilsin. Ayrıca Türk insanı dinin diğer önemli bir bölümünü illegal yollardan öğrenmeye mi terkedilmek istenmektedir? Buna ek olarak, dini tahsil yapan örgün eğitim kurumlarında, özellikle D.İ. Başkanlığı'nı personel yönünden besleyen İlahiyat Fakültesinde dinin bütünü, bilimsel ölçülerde ele alınır. Buralardaki derslerde dinin her yönü bilimsel birer fenomen olarak incelenir. Bu fakültelerin öğretim elemanları dinin ekonomik, eğitim, hukuki, siyasi, tasavvufi vb. yönleri ile ilgili pek çok eser verir, basında yazılar yazar, bu manadaki çeşitli toplantılarda tebliğler sunarlar. Fakat bu fakültelerden yetişen insanlar, D.İ. Başkanlığı'nda görev aldıkları zaman ancak dinin bir kısmını öğretme durumunda kalırlar ki bu bir çelişkidir ibarettir.

Üçüncüsü, baskı dönemlerini geride bırakmış, demokratikleşme yolunda önemli adımlar atmaya başlamış, her türlü fikrin, fikir planında kalmak şartıyla tartışılmasına zemin hazırlama yoluna girmiş olan Türkiye'de, milleti millet yapan asıl unsur durumundaki İslam'ın yegane fonksiyonunu icra edeceği önemli bir bölümünün anlatılmasını yasaklamak yine Türkiye gerçeği ile çelişmektedir.

Kısaca dinin tamamı toplumun her kesimi tarafından sağlıklı bir şekilde ele alınırken, sadece Diyanet'i bunun dışında tutmak hem bu teşkilatı frenlemek, hem de yaşanan gerçeklere göz yummak olur. Nitekim bu yanı sıra Din İşleri Yüksek Kurulu'nun görevleri sayılırken dâşılmemiştir. Yani onun görevleri sayılırken dinin falan bölümü ya da filan kısmı denmeden "Dini konularda inceleme ve araştırmalar yapmak ve sonuçlarını Başkanlığa sunmak" diye maddeler halinde belirtilmiştir³¹.

Bütün bunlar göz önüne alınarak, herhangi bir kısıtlamaya gidilmeksizin, D.İ. Başkanlığı, İslam Dini'nin bütününe kucaklayan ve onunla ilgili eğitim-öğretim işlerini, yaygın eğitim alanında yürüten bir kurum haline getirilmelidir.

Yine 633 sayılı kanunun 1. maddesinde D.İ. Başkanlığı'nın görevini belirlerken "Din konusunda toplumu aydınlatmak" da sayılır. Buradaki "aydınlatmak" kelimesi de etraflıca incelenmelidir. Bu kelime ile anlatılan, topluma din konusunda bilgi vermek midir? Yoksa bilgiyi eğitim yoluyla toplumun benliğine kazandırmak mıdır? Bunların her ikisi midir? Hiçbiri midir? Tam belli

---

31 Bkz.: 633 sayılı kanun, madde: 5.

değildir. Zira bu süreçleri belirten ilmi kavramlar vardır. Bunlar, eğitim, öğretim, yaygın eğitim... vb. kavramlardır. Eğitim dünyasında herhangi bir süreci ifade etmek kasdıyla "aydınlatmak" tabiri pek kullanılmaz. Bununla beraber bu kavram "öğretim" tabirine biraz yakındır. Zira "öğretim" kavramı şöyle tanımlanır: "İnsana bilgi kazandırmak, onda pek çok kabiliyetten yalnız akli kabiliyetleri geliştirmek için yapılan çalışmaların adıdır. Öğretimde yalnız bilgi elde etmek, bunu hafızada tutarak yeri geldiğinde hatırlamak anlaşılmaktadır"³². Halbuki herhangi bir bilgiyi eğitim yoluyla yaşanabilir duruma getirmedikçe, sadece malumat cinsinden olan bilgiler insan hayatında pek etkili olmayabiliyor. Bunun en açık delili alkolün zararlarını herkesten çok bildiği halde içki içen doktorlar ile; dedikodunun haram olduğunu herkesten iyi bildiği halde, yine de bunu yapan bazı görevlilerin varlığıdır. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Din gibi bir konuda sadece haberdar olma düzeyindeki öğrenme^{32a}, elbette yetersiz kalacaktır.

Buna karşın eğitimde ise "hem bilgiyi öğrenme sözkonusudur, hem de bilginin gereğini yapacak olan irade gücünü oluşturmak, benimsetmek, yerine getirebilme alışkanlığını ya da becerikliliğini kazandırmış olmak esastır"³³. Aslında eğitimciler bu iki kavramın birbirinden ayrı düşünülmesinin, eğitim mantalitesine uymayacağı kanaatindedirler. Bu konuda Herbart şöyle demektedir: "Öğretimsiz bir eğitim tasarlamadığım gibi, tersine olarak eğitimsiz bir öğretimi de kabul etmiyorum"³⁴.

Şimdi bütün bunları gözönüne alarak şu hususun altını çizebiliriz: "aydınlatma" kavramı sözlükte, "Bir konu üzerinde açık seçik bilgi vermek" anlamında kullanılmaktadır³⁵. Bu yönüyle öğretim kavramına yakındır denebilir. Öğretim ise, eğitimsiz düşünülürse yararı çok az olur. Aslında "eğitim" kavramı en geniş kapsamlı bir terimdir. Diyanetin yapacağı çalışma ise "Yaygın Eğitim" kavramıyla en güzel şekilde ifadesini bulmuş olur. Buna göre bu konu şöyle ifadelendirilmelidir: D.İ. Başkanlığı, yaygın eğitim faaliyetleri çerçevesinde, halkı İslami değerlere göre eğiten bir kuruluştur.

D.İ. Başkanlığı'nı, yaygın eğitim faaliyetleri çerçevesinde, halkı İslami değerlere göre eğiten bir kuruluş olarak görmek, onda büyük açılımların ve gelişmelerin ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Bunu daha iyi görebilmek için

---

32 Ayhan, Halis, Eğitime Giriş (İst. 1982), 45; Bayraktar, M. Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri (İst. ts), 11 vd.

32a Öğrenme türleri dört düzeyde ele alınmaktadır. Bunlar haberdar olma, bilgiyi elde etme, kavrama ve uygulama düzeyleridir. Bu hususta geniş bilgi için bkz. Doğan, Hıfzı, Analiz ve Program Hazırlama, (Ank. 1982), 201 vd.

33 Ayhan, Halis, Eğitime Giriş (İst. 1982), 25-26; Bayraktar, M. Faruk, İslam Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri (İst. 1984), 11.

34 Bkz.: Bayraktar, M. Faruk, a.g.e., 12; Ayhan, Halis, a.g.e., 26.

35 Bkz.: Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayını (Ank. 1983), I/93.

eğitim, örgün eğitim ve yaygın eğitim kavramlarını biraz açmak gerekmektedir. Zira eğer iyi anlaşılırsa, eğitim öğretim faaliyetinin kendisinde, ferde ve topluma dinamizm kazandıran bir ruh olduğu görüldü. Yaygın eğitimin kapsam ve metodlarında ise aranan bu ruh ve dinamizm daha da çok vardır. Şimdi bu kavramları inceleyelim.

a) Eğitimin Tanımı ve Kısımları:

Hakkında en çok tanım yapılan kavramlardan birisi olan eğitimi içerik ve süreç yönünden şöyle tanımlayabiliriz: "Kişide doğumla gelen beden ve ruh kabiliyetlerini korumak, uyandırıp geliştirmek ve ulaşabilecekleri en üst seviyeye varmalarına zemin hazırlamak"³⁶, "Bir cemiyette yetişmiş neslin, henüz yetişmekte olan nesle fikirlerini ve hislerini vermesidir"³⁷. Buna göre eğitim bir süreçtir. Bu süreçten geçen insanın kişiliği yeni bir hüviyet kazanır. Sözkonusu hüviyet, eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve davranışlar yoluyla elde edilir. Ferdin eğitimi, doğduğu andan başlayarak ölünceye kadar sürer. Ömür boyu süren eğitimin bir kısmı okulda, ya da sınıf ortamında planlı ve programlı bir biçimde yürütölmektedir. Buna eğitim terminolojisinde "Örgün Eğitim" denmekte ve şöyle tanımlanmaktadır: "Belli bir yaş grubundaki bireylere, milli eğitimin amaçlarına göre hazırlanmış eğitim programlarıyla, okul çatısı altında (veya kitle iletişim araçlarıyla) düzenli olarak yapılan eğitimidir"³⁸. Okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim örgün eğitim sistemini meydana getirir. Bu sistemde genel, mesleki ve teknik eğitim programları uygulanır. Günümüzde okullar eğitim sürecinin önemli bir kısmını oluşturur. Hatta günlük hayattaki eğitim-okul bitişikliği, eğitim denince hemen okulu hatıra getirmektedir. Oysa eğitim, yalnız örgün eğitim kurumlarında yapılmamaktadır.

Eğitim süreci içerisinde, örgün eğitim sisteminden daha kapsamlı ve toplumun bütününe kucaklayıcı başka bir sistem daha var ki, ona da "Halk Eğitimi, Yetişkinler Eğitimi, Yaygın Eğitim, vb." denmektedir. Örgün eğitimden kendisini ayıran en önemli fark, öğrencilerini yaşlara göre gruplandırmaması ve belli konularla kendini sınırlandırmamasıdır. Fertleri milli ve insani değerlerle donatacak, onların ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerine yardım edecek; sürekli, kapsamlı ve çok yönlü bir eğitim olan yaygın eğitim şöyle tanımlanmaktadır: "Yaygın eğitim, örgün eğitim sistemine hiç girmemiş, ya da herhangi bir kademesinde bulunan veya bu kademelerden çıkmış bireylere; gerekli bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmak için, örgün eğitimin yanında

36 Abdurrahman en-Nahlavi, Usulü't-Terbiyeti'l İslamiyye (Dıüşk. 1979), 13. -

37 Gökalp, Ziya, Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri (İst. 1973), 321.

38 Fidan, N. - Erden, M. Eğitim Bilimine Giriş (Ank. 1990), 6.

veya dışında, onların ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmelerini sağlayıcı nitelikte, çeşitli süre ve düzeylerde hayat boyu yapılan eğitim-öğretim, rehberlik ve uygulama etkinliklerinin bütününe denir³⁹. Yaygın eğitimin kapsamı ve fonksiyonları şöyle belirlenmektedir:

b) Yaygın Eğitimin Kapsamı ve Fonksiyonları:

1- Yaygın eğitim sistemi, toplumun değerler sistemine yönelir, onu geliştirir⁴⁰. Kültür unsurlarını topluma aktarır. Ulusal gelenekler ve töreler üzerinde ekonomik ve toplumsal yapı kurulup geliştirilir.

2- Toplumun oluşturan birimlere yönelir. Onların milli bünye içerisinde kaynaşmalarını sağlar. Halkın devlete olan güveni korunur ve beslenir.

3- Toplumun her düzey ve kesimindeki fertlere, toplumda olumlu ve yapıcı bir rol almaları için gerekli davranışlar kazandırılır. Bu yolla toplumun birikmiş kültür unsurları ferde aktarılır. Bu unsurlar ferdin bilgi ve öğrenim hayatı ile yoğrularak dünya görüşü haline getirilmeye çalışılır. Tabiidir ki bu eğitim kadın-erkek, genç-yaşlı, sağlam-sakat, okumuş-cahil, bir işi ve mesleği bulunan veya bulunmayan herkese yöneliktir.

4- Yaygın eğitim katı, kalıplaşmış ve gelip geçici bir eğitim değildir. İhtiyaçlara göre değişen ve gelişen, hayat boyu devam eden sürekli bir eğitimidir. Bu nedenle yaygın eğitim, okul eğitiminin yerine geçmesi gereken bir faaliyet değil, onu geliştirici ve tamamlayıcı bir eğitimidir.

5- Yaygın eğitim toplumun bütün kesimlerine yönelir. Bu yolla tarım, sanayi ve hizmet alanlarında bulunan bireyler sürekli olarak yetiştirilir. Bunların iş içinde gelişmelerine yardımcı olunur.

6- Toplumun bütün kademelerine yönelir. Köy, kasaba ve şehir düzeyinde, çevresel ihtiyaçlara göre programlar hazırlar ve uygular. Böylece kişileri, el becerileri ve el sanatları alanında vasıflı birer eleman yapmayı amaçlar⁴¹.

Yaygın eğitimin tanım ve kapsamını özetle inceledikten sonra şu tesbitleri yapabiliriz:

Bugün ülkemizde din eğitimi alanında, örgün eğitim denilince İ. H. Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri; yaygın eğitim denilince de D.İ. Başkanlığı akla gelmektedir. Yaygın eğitimin yukarıda sayılan kapsam ve işlevlerini düşününce,

39 Taymaz, Haydar, Hizmetiçi Eğitim, A.Ü.E.Fak. Yay., (Ank. 1978), 6; Ayrıca bkz.: Milli Eğitim Bakanlığı (Ank. 1982), 14.

40 Değerler sistemi hk. geniş bilgi için bkz.: Ülken, H. Ziya, Bilgi ve Değer (Ank. ts), 218; Bolay, S. Hayri, "Yetiştirilecek Nesillere Kazandırılması Gereken Değerler", Din Öğretimi Dergisi (Kasım 1989), 17 vd.

41 Bkz.: Kılıç, Eşref, Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama (Ank. 1981), 3; Milli Eğitim Temel Kanunu, Mad. 40; Fidan, N.-Erden, M. a.g.e., 8 vd.; Dinçer, Nahit, "Yaygın Eğitim Yoluyla Aile Eğitimi ve Ailede Din Eğitimi", Türkiye İ. Din Eğitimi Semineri (Ank. 1981), 271 vd.

yaptığı işler "Din Hizmetleri" başlığı altında toplanan ve çoğu kere toplumun gündeminin az bir bölümünü içeren, dar kalıplara sıkışmış bir D.İ. Başkanlığı'nın gerçekten yaygın eğitim kurumu olup olmadığı büyük bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmanın başında belirtmeye gayret edildiği gibi, bütün kapsam ve işlevleriyle çalışan bir yaygın eğitim kuruluşu oluşturmak ve onun eliyle belli faaliyetleri yürütmek, müslüman toplumlar üzerine yüklenmiş bir farz olmanın yanında, insanın ve toplumun doğası da böyle bir eğitim kurumuna ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca bir kısım kanunlarımız da böyle bir kurum vasıtasıyla yaygın din eğitimi çalışmalarının yürütülmesini emretmektedir. Şimdi, gerek İslam'ın bölünme kabul etmez bütünlüğü, gerekse yaygın eğitimin kapsamlılığı ilkesi, bizi D. İ. Başkanlığı'nı bugünkü dar kalıplarından çıkarmaya ve onu, İslam'ın bütününe yaygın eğitim faaliyetleri çerçevesinde halka arzeden bir kuruluş statüsüne ulaştırmaya yöneltmekte olduğunu vurgulamamız gerekmektedir. Bu kurum kendi araştırma birimi ve diğer kardeş kuruluşlar eliyle yapacağı araştırma ve incelemeler sonucunda İslam'ı çağın idrakine sunmanın yanında, bir dünya nizamı olan İslam ile çağdaş bilim, teknoloji ve ideolojiler arasındaki ilişki ve çelişkiyi de açıklamak görevini üstlenmelidir. Böylece kültürümüzün bütününe yönelik çalışmalar yapmış olur.

Öte yandan milletin bütününe yönelip, etnik köken, mezhep ve ideoloji farkı gözetmeksizin onları kucaklamak ve çok yönlü çalışmalarla geliştirdiği kültür çevresinde onları bir araya getirip, gerçekten milli birlik ve bütünlüğü yeniden sağlamayı hedef edinmelidir. Çünkü ancak herkesin ortaklaşa kabul edeceği bir kültür etrafında sosyal bütünlük oluşturulabilir⁴². Aksi halde yapılan çalışmalar sadece bir temenni olarak kalır. Nitekim bu temenni yıllardır vaizlerin ve hatiplerin dilinden düşmez ama, milli birlik ve bütünlük için bir zemin hazırlanmadığından dolayı da söylenmiş olmaktan öteye gidemez.

Diğer bir husus da, bugün toplumumuzda iş bölümünü andıracak bazı meşrep veya ekol farklılığı gözlemlenmektedir. Bunlar çeşitli sebeplerle ortaya çıkmışlar; hem psiko-sosyal bazı ihtiyaçları karşılamaktadırlar, hem de toplumumuz ve kültürümüz açısından bir zenginlik vesilesi durumundadırlar. Bunlara "gönüllü sivil toplum örgütleri" diyebiliriz. İşte, daha önce belirtmeye gayret ettiğimiz çerçevede çalışmalar yapacak olan D.İ. Başkanlığı, bu farklı meşrep ve ekollere yönelip, onların milli bünye içerisinde hem kendi kimliklerini koruyacak, hem de sosyal dayanışma ve kaynaşmayı sağlayacak bir konuma ulaşmalarını temine çalışmalıdır.

---

42 Dinin sosyal bütünlüğümüze yapacağı katkılar için bkz.: Akseki, A. Hamdi, a.g. rapor, Sebilürreşad Dergisi, 103/36; Ayrıca bkz.: Ayhan, Halis, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", U.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, 1/25.

Bunlara ek olarak yaygın eğitim; yöntem, teknik ve araçlarını⁴³ kullanarak, toplumun her kesim ve düzeydeki fertlerine, geliştirdiği İslam kültürünü bir dünya görüşü olarak aktarmalıdır. Böylece yalnız camiye gelene değil, çeşitli sebeplerden dolayı camiye ve İslami toplantılara katılmayan tarım, sanayi ve hizmet alanları başta olmak üzere, toplumumuzun diğer kesimlerindeki bütün fertlere ulaşmaya da çalışmalıdır.

Son bir husus ise, Başkanlık personeli, toplumumuzda fakirlerle zenginler arasında bir köprü görevi üstlenerek, fakirlerin maddi problemlerini çözmeyi amaç edinirken, zenginleri de Allah için vermeye teşvik etmelidirler. Böylece toplumsal barışa katkıda bulunmanın yanında, insanların çeşitli meselelerinin çözümüne yönelik bir teşkilat olmuş olur.

İşte D.İ. Başkanlığı dinin ve eğitimin gereği olarak ufkunu çok geniş tutacak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

C- Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Konumu

Diğer önemli bir konu ise, D.İ. Başkanlığı'nın siyasal iktidarların etki alanından kurtarılması konusudur. Bu konu çok önemlidir⁴⁴. Zira şimdiye kadar bu kurum, değişik iktidarların çok değişik uygulamalarına maruz kalmıştır. Bu husus zaman zaman Türk kamuoyunun üzüntüyle izlediği müdahalelere kadar vardırılabilmiştir. Esasen kurumun çalışmalarının daha verimli yürütülebilmesi için yeni bir yapılanmaya gidilmesi, Başkanlığın da benimseyip arzu ettiği bir husustur. Çünkü şu andaki haliyle D.İ.B.'lığı, idari ve mali yönden siyasal iktidarların, dolayısıyla siyasal partilerin etki alanı içerisinde. Bu etki alanı içerisindeki kurum ise, zaman zaman siyasilerin kendi yararlarına, kurumun da zararına olan bazı uygulamalara maruz kalabilmektedir. Bundan dolayı da bazı kimseler D.İ.B.'nı genel idare içerisinde çıkarıp cemaatlara havale edelim derken, diğer bazıları ise onu dağıtım demektirler. Halbuki bu iki görüşün de pek çok zararları vardır, toplumu anarşiye sürükler. Bu husustaki değişik görüşlerin münakaşasına girmeden, en faydalı olanın, kurumun özerk bir yapıya kavuşturulması olduğu yolundaki düşüncemizi belirtmek istiyorum⁴⁵. "Özerk" ve "özerklik" kavramı çeşitli bağlamlarda ele alınmış ve tanımlanmışlardır. Bunlardan birinde şöyle tarif edilmektedir: "Özerk, belli sınırlar içinde ve merkezi bir güç çerçevesinde kendini kendi kanunlarıyla idare eden; özerklik ise,

43 Bu hususlarda geniş bilgi için bkz.: Kılıç, Eşref, a.g.e., 45 vd.

44 Çünkü Anayasamızın 136. md., D.İ.B.'nin her türlü siyasi görüş ve düşünüşün dışında kalarak hizmet yapmasını emreder.

45 D.İ.B.'nin özerk olması isteği Akseki ile başlamış (Bkz.: A.g.rapor, 104/52), I. Din Şurası kararlarına kadar taşınmıştır (Bkz.: Mad.: 23).

genel olarak merkezi idare dışında kalan kuruluşların, kanunla belli sınırlar içinde kalmak şartıyla, kendi hareketlerine hakim olacak kuralları yine kendilerinin düzenleyebilme yetkisi ve idari, mali konularda sahip oldukları az veya çok hareket serbestliğidir⁴⁶. Yukardaki tanımdan da anlaşılacağı gibi, özerk kuruluşlar bazı hususlarda sistemin bütününe uymak, kendi iç meselelerinde ise, önceden kendisinin hazırladığı kurallara göre hareket etme hakkına sahiptirler. İşte, diğer kurumları da içine alan genel bazı kanunlara uygun olarak hareket etmekle beraber, özerk bir yapıya kavuşmuş olan D.İ. Başkanlığı'nın, kendi çalışma alanlarına ait kuralları kendisinin belirlemesi, onun bir atılım ve açılım içine girmesinin de yolunu açacaktır. Çünkü bir yaygın eğitim kuruluşu olan Başkanlık, bütün çalışma alan ve hedeflerini eğitimin ve bir bütün olarak da İslam'ın kuralları çerçevesinde geliştirecektir ve bunlar objektif ölçüler çerçevesinde tesbit edilecektir.

Öte yandan özerk bir yapıdaki kurumun yönetiminin atama ile değil de, seçimle gelmesi onun tabiatının gereği olduğu bilinmektedir. O takdirde kurumda hem demokrasi yerleşmiş, hem de serbest rekabet ortamı doğmuş olur. Bu iki oluşumun, yani demokrasi ve serbest rekabet kurallarının işlediği yerde ise, üretim hem kalite, hem de kantite yönünden artar.

Yaygın din eğitimi kuruluşu olan özerk D.İ. Başkanlığı'nın yönetimi, yani başkanı da elbette seçimle göreve gelmelidir, diyebiliriz. O takdirde şu mekanizmayla seçim yapılabilir: Evvela Din İşleri Yüksek Kurulu yeniden tanımlanmalı ve mevcut görevlerine D.İ. Başkanını seçme görevi de eklenmelidir. Böylece bu kurulun görev ve sorumluluğu artmış olacaktır. Ayrıca bu kurulun da yine seçimle belirlenmesi sağlanmalıdır. Bunların sayısı ihtiyaca göre belirlenir. Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine, Türkiye'deki örgün ve yaygın eğitim kuruluşlarında İslam'ı ilimler alanında yaptığı çalışmalarla tanınmış herkes aday olabilir. Din İşleri Yüksek Kurulu'nun üyelerini seçecek olanlar ise, her ilahiyat fakültesinin dekanı ve bir öğretim üyesi; seçimle göreve gelmiş müftüler*, her ilden bir vaiz ve İ.H. Liselerinin müdürleri ile öğretmenler kurulunun seçeceği bir meslek dersleri öğretmeninden oluşabilir. Böylece D.İ. Başkanını seçme sürecini şöyle belirleyebilir: Yukarda anılan zatlar, D.İ.Y. Kurulunu seçerler. Bu kurul kendi arasında görev bölümü yaptıktan sonra Başkanın seçimine geçilir. D.İ. Başkanlığı'na, D.İ.Y. Kurulu'ndan veya dışardan, İslami ilimler alanında tanınmış, ilahiyat mezunu birisi de aday olabilir. Neticede

---

46 Bkz.: Meydan Larousse (İst. 1988), Cilt: IV; Ayrıca bkz.: Ülken, H. Ziya, Sosyoloji Sözlüğü (İst. 1969), 227; Alaylıoğlu, R. - Oğuzkan, A.F. Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü (İst. 1976), 248.

* İl ve ilçelerde de Müftüler atama ile değil de; vaiz(ler), İmam Hatipler, Kur'an Kursu Öğreticileri ve Müezzin kayımların tamamının iştirak edeceği bir seçimle belirlenmelidir. Müftülüğe aday olmak için, yüksek dini tahsil yapmış olmak esas olmalıdır.

D.İ.Y. Kurulunda yapılan seçimle Diyanet İşleri Başkanı belirlenmiş olur⁴⁷. Hatta başkanla beraber, uyum içinde çalışacağı yardımcıları da seçilebilir⁴⁸. Daha sonra da çalışma ekiplerini kendileri oluştururlar.

Türkiye’de, D.İ. Başkanının seçimle belirlenmesiyle, 1- Memleketimizdeki örgün ve yaygın din eğitimi kurumları arasındaki bağlar kuvvetlenmiş olur. 2- Seçim yoluyla gelmiş olan başkan kendini daha güçlü ve o derecede sorumlu hisseder. 3- Bu mekanizma ile belirlenmiş olan başkan ve onun temsil ettiği kurum, toplumun her kesiminde daha saygın bir yer edinir. 4- Çok önemli bir sonuç da, D.İ. Başkanlığı, siyasal iktidarların nüfuz alanı olmaktan çıkar ki, zaten büyük ölçüde bu, hedeflenmişti. 5- D.İ.B.’liği bu haliyle tam bir yaygın eğitim kuruluşu durumuna geçmiştir.

D- D.İ. Başkanlığı Personeli ve Eğitimi

Diğer önemli bir husus da, merkez ve taşra teşkilatıyla Başkanlık personelinin, özerk yapıya kavuşmuş bir yaygın eğitim statüsüne yükseltilmiş olan, kendi kurumlarına yüklenen yeni görevin altından nasıl kalkacakları hususudur. Diğer bir ifadeyle, Başkanlık personeli bu görevi yerine getirme hususunda ne derece hazır dırlar. Elbette bu konu da çok önemle üzerinde durulması gereken konulardandır. Çünkü D.İ. Başkanlığı ile ilgili bu yazımızdaki tekliflerimizin bütününe bakıldığında görülecektir ki, Başkanlık personeli artık, "dini konularda halkı aydınlatmak" gibi belirsiz bir görevle değil, yaygın eğitim faaliyetleri çerçevesinde halka İslam’ı sunmak görevini üstlenmiş olacaktırlar. Yani D.İ. Başkanlığı artık "hizmet" değil, eğitim faaliyeti içerisinde olacaktır. Gençlerle, ihtiyarıyla bütün Türk halkını yaygın din eğitimine konu edecek bir çalışmanın içine gireceklerdir. Elbette bu kolay bir iş değildir. Böyle bir görevle karşı karşıya olacak personelin önemli iki problemi vardır: Bunlardan birincisi mali (ekonomik), ikincisi de eğitimsel problemdir.

a) Mali (Ekonomik) Problem: İslam dini, dünyayı insanlığın tecrübe ve araştırmalarının merkezi olarak kabul eder. İnsanları onu imar etmeye⁴⁹ ve faydalı şeylerle, meyvelerinden yararlanmaya çağırır⁵⁰. Ancak ondan yararlanırken ifrat ve tefritten uzak kalmayı da emreder. Bir yandan çalışıp kazanmayı teşvik ederken, öbür taraftan da onun gaye olmasından ve ümitlerin en son hedefi sayılmasından sakındırır.

---

47 D.İ. Başkanının seçimle belirlenmesi, I. Din Şurası kararlarında 23. maddenin b- fıkrasında da istenmektedir.

48 Burada önemli olanın Başkanın seçimle belirlenmesi hususudur. Yoksa seçim sistemi her zaman daha iyisi ile değiştirilebilir.

49 Hud, 11/61.

50 Kasas, 28/77.

Öte yandan, her türlü eğitim faaliyetinde geçerli bir kural vardır. O da şudur: Eğiten insan, eğittiği insan üzerinde bir otoriteye sahip olmalıdır⁵¹. Şayet bu otorite sağlanamazsa, orada eğitimin kalitesinden söz edilemez. Eğitenin otoritesi, elbette onun genel kültür bilgisi, mensubu olduğu alana ait bilgi düzeyi ve öğretme kabiliyeti oranında elde edilip kurulacaktır. Fakat bu otoriteyi kurma ve onu sürekli kılma hususunda başka faktörler de vardır ki bunlardan birisi de eğiticinin onurunu zedelemeyecek derecede sahip olacağı maddi imkanlardır. Maalesef günümüzde, çok zor ekonomik şartlar altındaki eğitimcilerin, öğrencileri karşısında otorite zayıflığına düştükleri ve bunun da eğitim-öğretim faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği bilinen bir gerçektir.

İşte, müminin dünyadan nasibini unutmaması ve meşru olmak şartıyla dünyanın her türlü zevk ve lezzetinden yararlanmasının ona helal olacağı yolundaki İslamî anlayışla; eğiticinin onurunu koruyacağı oranda ekonomik güce sahip olması gerektiği yolundaki eğitimsel kural açısından D.İ. Başkanlığı personeline baktığımızda: Evvela Tablo: I'de⁵² D.İ. Başkanlığı'nın personel durumunun resmini görürüz. Buna göre İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi ve Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarının toplamı 3120'dir. Diğer fakülte ve yüksek okul mezunları 3398, İlahiyat Meslek Yüksek Okulu mezunları 170'dir. İmam Hatip Lisesi mezunları 50885, lise ve dengi okul mezunları 896, ortaokul mezunları 6377 ve ilkokul mezunları da 10244 sayısına ulaşmaktadır. Toplam dolu kadro sayısı 75000 civarındadır.

İkinci olarak, bu kadrolarda çalışan, değişik öğrenim düzeyindeki görevlilerin gelirlerine bakıldığında da şu görülür*. Tablo: II'de il müftüsünün eline geçen net aylık (21.458.000 TL.), Tablo: III'de henüz göreve yeni başlamış bir müftü yardımcısının (9.253.000 TL.) aylığı ile, 1/4'ne ulaşmış müftü yardımcısının (18.296.000 TL.) aylık eline geçen maaş görülür. Ayrıca Tablo: IV'de göreve yeni başlamış şube müdürünün (9.234.000 TL.) aylığı ile, en son noktaya varmış bir şube müdürünün (17.771.000 TL.) aylığı; Tablo: V'de yeni görev almış müftülük şefinin (7.951.000 TL.) aylığı ve 2/6. kademesine gelmiş bir şefin (11.386.000 TL.) aylığı; Tablo VI'da yeni görevlendirilmiş vaizin (8.528.000 TL.) aylığı ve 1/4. kademesine varmış bir vaizin (11.429.000 TL.) aylık aldığına şahit olunur. Tablo: VII'de üniversite mezunu imam-hatibin ilk görev aylığı olan (8.528.000 TL.) ücretle, 1/4. kademesine gelmiş bir imam-hatibin (11.429.000 TL.) ücreti; Tablo: VIII'de İ.H. Lisesi mezunu bir imam-hatip göreve başladığında aldığı ücret olan (8.243.000 TL.) ile, 3/8. kademeye

51 Geniş bilgi için bkz.: Bircan, İsmail-Tekin, Meral, a.g.m., 407 vd.

52 Çalışmanın bu bölümünde kullanılacak olan tablolar makalenin sonuna ek olarak verilmiştir.

* Bu tablolar 1995 Nisan ayı itibariyle Bursa Müftülüğü'nden alınmıştır.

ulaşmış imam-hatibin aldığı aylık olan (9.851.000 TL.) görülür. Son tablo olan IX. Tablo'da ilkokul mezunu ve göreve yeni başlamış bir müezzin-kayyımın aldığı maaş olan (7.872.000 TL) ile, 7/9. kademesine çıkmış müezzin-kayyımın aylığı olan (8.538.000 TL.) görülecektir.

Yukardaki ücretleri ve aralarındaki ilişkiyi incelediğimizde de karşımıza şu hususlar çıkar: Toplumun her seviyesindeki insanların önüne geçen, onlara en kutsal varlıkları olan dinlerini anlatan, onun yaşanması hususunda insanlara örnek olan, onların çeşitli ibadet ve törenlerinde baş köşede yerini alan D.İ. Başkanlığı'nın yaygın eğitim görevini yürüten personeli, toplumda önemli bir statüye (sosyal statü) sahiptir. Fakat bu sosyal statüye uygun bir gelirlerinin olmadığı da hemen kendini göstermektedir. Gerçi pek çok görevli lojmanda oturmakta⁵³ ve bazı yan gelirleri bulunmaktadır. Bununla beraber, elde etmiş oldukları toplumsal statüye uygun bir hayat standardını bu gelirle yakalamaları, kendilerini yetiştirmek için gerekli olan kitap, dergi vb. araçları elde etmeleri pek mümkün görünmemektedir. Örneğin bir il müftüsü, ancak örgün eğitim sistemindeki Yrd. Doç. Dr. seviyesinde aylık almaktadır. Bugün sadece idari bir birim olma yoluna girmiş bulunan müftülük, yeniden hem ilmi, hem de idari birim olma hüviyetine ulaştırılıp, ona göre bir ücret tahakkuk ettirilmelidir. Yani il müftülüğü için sadece idari birikim değil, ilmî birikimin de esas alınması yoluna gidilmelidir. Bu cümleden olarak "büyükşehir"lere müftü olacak insanlar idari tecrübeye paralel olarak, asgari, ilahiyat bilimlerinde doktora yapmış olma şartı aranmalıdır.

Müftü yardımcıları da böyle bir müftünün gözetiminde hem ilmi, hem de idari bakımdan kendisini yetiştirmek için çalışma yapmalıdır.

Bu tablolar içerisinde en ilginç vaizlerin durumunu gösteren tablodur. 1/4. kademesindeki bir vaiz, aynı derecedeki bir şube müdürünün ancak 2/3'ü kadar (krş: Tablo: IV ve Tablo: VI); 2/6 kademesindeki bir müftülük şefinin ise düzeyinde ücret almaktadır (Krş, Tablo: V ve Tablo: VI). Yaygın eğitim kurumu olan D.İ.B.'nin sürekli mesajını veren ve sürekli eğiten boyutunu temsil eden vaizin, tamamen idari birer alt birim olan ve yaygın eğitim faaliyetini yürütenlere özlük işlerinde hizmet veren bu birimlerin yöneticilerinden çok az bir ücret alması, elbette büyük bir çarpıklığın açık bir göstergesidir. Ayrıca şu andaki Diyanet'in önceliklerini göstermesi bakımından da çok önemlidir.

Öte yandan D.İ.B.'nin "öğretim üyesi" konumunda bulunan, görevi ders vermek (vaaz etmek) olan vaiz, yukarıdaki durumun yanında bir başka yönden de gadre uğratılmıştır. Tablo: VI ve VII'yi karşılaştırdığımızda vaizlerin imam-hatiplerle aynı paralelde ücret aldığını göreceğiz. Halbuki gerek teamüllerde

53 Yapılan bir araştırmada din görevlilerinin lojmanda oturma oranının yaklaşık % 52 olduğu görülmektedir. Geniş bilgi için bkz.: Köylü, Mustafa, Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri, 19 Mayıs Ü. Sos. Bil. Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi (Samsun, 1989), 40.

gerekse bugünkü anlayışta, vaiz, imam-hatipten önde gelir. İşte bu durumlar gözönüne alınarak gerekli düzeltmelerin yapılması, yani D.İ. Başkanlığında yaygın eğitim faaliyetinin, bunun somut göstergesi olarak da vaizin öne çıkarılması gerekir.

Yurdun her köşesinde D.İ. Başkanlığı'nın eğitim, ibadet ve camileri yönetme görevini yerine getiren imam-hatipler, müezzinlerle, bu kurumun örgün eğitim boyutunu oluşturan Kur'an kurslarının öğreticilerinin durumu da vaizin durumuna benzer çarpıklıkları göstermektedir.

Halbuki bu kadrolarla, daha önce belirtmeye çalıştığımız gibi, çok önemli kültürel ve eğitimsel projeler gerçekleştirilecektir. Öyle ise evvela bu insanların maddi problemleri çözüme kavuşturulmalıdır. Bunun için de yapacakları önemli işlere paralel olarak uygun bir ücret politikası uygulanmalıdır⁵⁴. Bizim bu husustaki teklifimiz, tıpkı üniversite akademik personeli gibi, D.İ. Başkanlığı personelinin, yaygın eğitim çalışmasını yürüten müftü, müftü yardımcısı ve vaizlere, yüksek okul mezunu oldukları için hemen; Kur'an kursu öğreticisi, imam-hatip ve müezzin-kayımlar da ilâhiyat fakültesini veya ilâhiyat meslek yüksek okulunu bitirmeleri halinde tazminat ödenmesi yönündedir. Ayrıca, üniversite akademik personeli gibi bunların da görev aylıkları iki derece üstten başlamalıdır. Bunlara ek olarak, lisans üstü çalışma yapanlar, üniversitedeki gibi kademe ve derece ilerlemesiyle ödüllendirilmelidir. Böylece, arzu edilen düzeyde olmasa dahi, belli çalışmalara rahatlıkla yönelebilecekleri ekonomik bir güce ulaşmış olacaklardır. Elbette kendilerine bu imkanı sağlayan topluma ve devlete karşı yapmaları gereken pek çok görevleri vardır. Şimdi o görevleri yapmaları için nasıl bir hazırlık dönemi geçirmeleri gerekir, onu inceleyelim.

b) D. İ. Başkanlığı Personelinin Eğitimi:

D.İ. Başkanlığı, personeli 80.000'lere varan büyük ve önemli bir kuruluşumuzdur. 70 yıllık tarihi içinde pek çok güçlükleri aşarak, teşkilatlanma açısından önemli mesafeler almış, bürokraside belli bir düzeye ulaşmıştır. Ancak bu makalede bizim önerdiğimiz D.İ. Başkanlığı projesi kuruma daha değişik bir misyon ve boyut katmaktadır. Temel dayanağını Kur'an ve Sünnette, bireysel ve toplumsal fitrî yasalarda, pek çok anayasa ve kanun maddesinde bulan, sosyal değişime uygun olarak kendini yenileyen, dolayısıyla toplumun gelişmesine paralel bir şekilde görev alanı genişleyen daha da önemlisi özerk bir yapıya kavuşmuş ve personelinin maaşı da Türkiye şartlarında olabilecek en üst düzeye getirilmiş bir kurum olarak düşünülmüştür. Esasen bütün bunlar birer araçtır.

---

54 Bu istek I. Din Şurası Kararlarının 10. maddesinde de yer alır.

Çok önemli bir hedefe ulaşması düşünülen D. İ. Başkanlığı'nın bir takım bağlardan kurtulup, bazı ön hazırlıklar yapması şeklinde algılanabilir. Asıl hedef ise D. İ. Başkanlığını, bir bütün olarak İslâm'ı kitlelere öğretmeye gayret eden yaygın eğitim kurumu haline getirmektir. İşte bunun önündeki en son engel de başkanlık personelinin eğitilmemişliği konusudur ki, bu yüce hedefe ulaşmak için, sözkonusu engelin de bir an önce aşılması gerekir⁵⁵.

Şüphesiz D. İ. Başkanlığı kendi personelini yetiştirme hususunda bazı projeler geliştirmiş ve bunları belli ölçüde de uygulamıştır⁵⁶. Fakat bunların, arzu edilen seviyede gerçekleşmemesinin önemli bir sebebi olarak, gerek toplumun, gerekse bizzat personelin beklenti ve ihtiyaçlarını karşılayacak bir proje ve hedefin ortaya konulmamış olmasında görmekteyiz. Diğer bir ifadeyle Osmanlının yıkılış dönemlerine ait olan ve İslâmî faaliyetlerin çok az çalışma alanı olarak ifade eden "Din Hizmetleri" kavramı ve bunun ihtiva ettiği faaliyetler, toplumda da Başkanlık personeline de bir dava aşkı, bir heyecan ve bir atılım getirmemiştir, getiremez de... Bunun için önce yıkılış toplumunun kavram ve anlayışlarından sıyrılıp, İslâm'ı bir bütün olarak öğrenme, yaşama ve onu kitlelere anlatma işini, bir dava olarak D. İ. Başkanlığı personelinin önüne koymak gerekmektedir. Böyle bir dava başta başkanlık personeli olmak üzere, kitleyi heyecanlandıracak ve bir dinamizm getirecektir. İşte bu dinamizmi elde etmek çok önemlidir. Ondan sonra da hem bu dinamik yapıyı sürekli kılacak, hem de onu en hayırlı bir alana sevkedecek çalışmaların yapılması gerekir ki, kanaatimizce bunların başında da, başkanlık personelini "kitap okuma alışkanlığına" yöneltmek gelmektedir.

Şurası bir gerçek ki, özellikle son yıllarda Türkiye'de okuma alışkanlığı giderek azalmaktadır. Hatta sorun, okuma alışkanlığının azalmasından da öte, okumayan bir toplum olma durumuna gelinmesindedir. İşin garibi toplum okumadığı gibi, toplumu yönlendirme görevini üzerlerinde bulunduranların da okumadığıdır. Yapılan araştırmalar bunu göstermektedir. Nitekim D. İ. Başkanlığı personeline yönelik yapılan bazı çalışmalar bu gerçeği açıkça beyan etmektedir⁵⁷. Bu durum ise, genel olarak toplumumuz, özel olarak da, Başkanlık personeli açısından çok kötü bir durumdur.

Türk toplumunun ve özellikle de D. İ. Başkanlığı personelinin niçin okumaya ihtiyaç duymadığı, diğer bir deyişle yazılı ürünleri tüketmede niçin geri

---

55 Mevcut D.İ. Başkanı M. Nuri Yılmaz ve Önceki Başkanlardan Lütfi Doğan, Tayyar Altıkulaç ve M. Said Yazıcıoğlu ile yapılan mülakatlarda, bu zatların da başkanlık personelinin eğitimine gerekli önemin verilmesinin altını çizdikleri görülmektedir. Geniş bilgi için bkz.: Altınoluk Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 93 (Kasım 1993) 13 vd.

56 Bu hususta geniş bilgi için bkz.: Yazıcıoğlu, M. Said; Din Eğitimi ve Din Hizmetleri Semineri (Ank. 1988), Açış Konuşması (Ank. 1991), 8 vd.

57 Bkz. Bilgin, Beyza, Eğitim Bilimleri ve Din Eğitimi (Ank. 1987), 107; Köylü Mustafa, age, 51.

olduğumuz incelenmeli, araştırılmalı ve bunun sebeplerinin kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle D. İ. Başkanlığı personeli açısından durum baraj olma özelliğini taşımaktadır. Yani kendisi okumayan, dolayısıyla İslâm'ı ve çağın problemlerini öğrenemeyen, İslâm'ın çağımız meselelerine yönelik, çözüm önerilerini hazmedememiş bir kadro, elbette davadan, çalışma ve fedakârlıktan uzak duracaktır.

Ülkemizde okuma alışkanlığının azalması sorununu konu alan bilimsel bir çalışma, insanların okumama nedenlerini şöyle sıralamaktadır:

- 1- Okur-yazar oranının düşük olması,
- 2- Okumaya ihtiyaç duymama,
- 3- TV- okuma alışkanlığı ilişkisi,
- 4- Aile ve okuma alışkanlığı ilişkisi,
- 5- Türk eğitim sistemi - okuma ilişkisi,
- 6- Kütüphanelerin yetersizliği,
- 7- Ekonomik nedenler⁵⁸.

Ülkemiz insanının okumaktan uzaklaşmasının veya okumaya yaklaşmamasının sebepleri bağlamında sayılan bu maddelerin pekçoğu, Başkanlık personeli için de geçerlidir. Nitekim Bilgin'in eserinde gördüğümüz, vaizlerin kendilerini eksik görme, yahut yetişmemiş olma veya okumama durumunda olmalarının sebepleri ile bu maddeler arasında benzerlikler vardır⁵⁹. Sosyal olayların çok sebeplilik ilkesinden hareketle, çözümlerinin de çok yönlü olarak ele alınması gerektiği kanaatindeyiz. Bu cümleden olarak Türkiye'de gerçekten okuma alışkanlığının geliştirilmesi isteniyorsa, aileden başlayarak eğitim sistemi, sosyal çevre, ekonomik yapı ve makro düzeyde devlet politikaları geliştirilmesine ilişkin bir dizi önlem alınması gerekir⁶⁰. Bunlardan da büyük ölçüde yararlanmanın yanında, yapısal sorunları çözülmüş başkanlık personelinin okumaya motive edilmesine Kur'an ve Sünnet referanslarının en büyük katkıyı sağlayacağına inancımız tamdır⁶¹. Nitekim Kur'ân ve Sünnetteki okuma ve eğitim-öğretimle ilgili ayet ve hadisler, bedevî bir toplumdan, İslâm medeniyetini

---

58 Bkz.: Bircan, İsmail-Tekin, Meral, "Türkiye'de okuma ahekanlığının azalması sorunu ve çözüm yolları", Eğitim Bilimleri Fak. Dergisi, Cilt 22, Sayı 1 (Ank. 1989), 393 vd.

59 Krş. Bilgin, Beyza, age., 107.

60 Geniş bilgi için bkz.: Bircan, İsmail - Tekin, Meral, age, 405 vd.; Ayrıca bkz.: Kurt, İhsan, "Türkiye'de Az Okuma Problemi ve Bazı Teklifler", M.E.B. Din Öğretimi Dergisi, Sayı 36, (Ank. 1992), 40 vd.

61 Kur'ân ve sünnet okumaya ve ilme çok büyük önem vermiştir. Bu hususta bazı ayet numaraları şunlardır: Alak, 96/1-5; Zümer, 39/9; Nahl, 16/43; Taha, 20/114; Bakara, 2/31-33; Bakara, 2/127-129; Al-i İmran, 3/164; Kehf, 18/65-66; Hadisler için bkz.: İbn Mace, Mukaddime, 17, H. No: 223-224; Ticaret, 8, H. No: 2157; Tirmizî, İlim, 19, H. No: 2682; Buhari, Farzu'l-Humus, IV/48; Müslim, İmare, 152, H. No: 1905; Ebu Dâvud, Buyu; 37, H. No: 3416.

çıkaran sebeplerin ilk sırasını oluşturmaktadır. Eğer İslâm'a bir bütün olarak bugün de yönelinirse aynı sonuç alınacaktır.

Başkanlık personelinin her kademedeki eğitimcisinin bu okuma problemi çözüme ulaştırılmaya başlandıktan sonra, onların bilimsel ve eğitimsel niteliklerinin de buna paralel olarak geliştirilmesine gayret edilmelidir. Bunun için de ayrı projelere ihtiyaç vardır. Bu projeleri iki grupta toplayabiliriz:

1- Kısa vadeli bir plan ile mevcut elemanların niteliğini yükseltmek. Bunun için de şu anda başkanlık bünyesindeki çalışma ve planlar gözden geçirilerek yeni bazı ilavelerle daha yararlı hale getirilebilir. Bu çalışmalar:

a) Başta Haseki olmak üzere, yurdun değişik yerlerindeki eğitim merkezi bünyesinde yer alan, bir bakıma hizmetiçi eğitim çalışmalarıdır. Bu çalışmaların özellikle eğitim programlarına yönelik yeni düzenlemeler yapılmasıyla daha verimli hale getirilmeli ve sayıları arttırılmalıdır. Bunlar lisans üstü eğitim statüsüne kavuşacak şekilde ayarlanmalıdır. Yani söz konusu eğitim merkezlerinde yapılan ilmi çalışmalar onlara en yakın sosyal bilimler enstitüsünün ilahiyat programıyla koordineyi sağlanmalı ve bu çalışmalar yüksek lisans ve doktora çalışması olarak da tescil ettirilmelidir.

b) Kurum içinde lisans üstü eğitim yapanlara belli oranda da olsa yardım ve destek sağlanmaktadır. Bu çalışmalar, çeşitli islami konulara yönelik olmanın yanında, özellikle bir alan olarak eğitime ve yaygın eğitime yönelik de olmalıdır. Başkanlık personelinin özlük haklarına yönelik teklifimizin (yüksek lisans, doktora ve doçentliğe kademe ve derece ilerlemesi sağlanması) kabul edilmesi, diğer yardım ve desteklerle beraber daha da etkili olacaktır ve nitelikli eleman sayısı hızla artacak, hatta diğer pek çok kurumdan nitelikli insan temini de sözkonusu olabilecektir.

c) Tablo I'de görüldüğü gibi sayıları 50.000'e varan İ.H. Lisesi mezunu Kur'ân kursu öğreticisi, İmam Hatip ve müezzin kayyımların, daha ileri seviyede yetiştirilmeleri için düşünülen İlahiyat Meslek Yüksek Okulu projesi aslında övgüye layık bir projedir. Bugün yalnız bırakılmış bulunan bu proje daha da geliştirilerek her İlahiyat Fakültesi bünyesinde açılmalı ve sadece İmam-Hatipler, Kur'ân Kursu öğreticileri ve müezzin-kayyımlar için eğitim öğretim yapmalıdır. Böylece bu kitle de üniversite bünyesine girmekle ayrı bir dinamizm, bilgi ve görgü kazanacaklardır. Burayı bitirenlere de hak ettikleri kademe ilerlemesi yapılmalıdır.

d) İllerde başkanlık personeline yönelik seminer, konferans, panel ve açık oturumlar düzenlenerek bu kitleyi bilgi ve çalışma isteği yönünden zinde tutmaya gayret edilmelidir. Bu çalışmalar T. D. Vakfı aracılığıyla değişik ilâhiyatlardaki öğretim elemanlarından yararlanılarak yapılabilir.

e) Ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde kurslar düzenlenmeli⁶², bu kurslar İlahiyat fakülteleri ile koordine içinde yürütülmeli, değişik branşlardan öğretim elemanlarının bu kurslarda görev almaları sağlanmalıdır. Özellikle bu fakültelerin Din Eğitimi, Din Psikolojisi ve Din Sosyolojisi öğretim üyelerinden yaygın eğitimin psiko-sosyal yönleri hususunda yararlanılmaya gidilmelidir.

f) Özellikle İ. H. Lisesi mezunu olan Kur'an kursu öğreticisi, İ. Hatip ve Müezzin - kayımlara yönelik din eğitimi kursları düzenlenmeli ve eğitimin metod yönü, eğiten eğitilen ilişkisi gibi eğitim sürecinin çeşitli problemleri üzerinde durulmalıdır.

2- Uzun vadeli ya da nitelikli eleman yetiştirme projesi: Eğitim süreci (vetiresi) nitelikli insan yetiştirmeye çalışan sistemli faaliyetler bütünüdür. Nitelikli insan nitelikli eğitimin sonucunda yetiştirilir. Eğitimde nitelikten anlaşılan, ülkeden ülkeye değişiklik gösterdiği gibi, her ülkenin eğitimden beklenti ve ihtiyaçlarının yanında, eğitim hedefleriyle de yakından ilgilidir. Aynı husus ülkemizin anayasal bir kuruluşu olan D. İ. Başkanlığı için de geçerlidir. Bu açıdan bakılınca D. İ. Başkanlığı'nın beklenti ve ihtiyaçlarına cevap verecek elemanlar hangi özelliğe sahip olmalıdır? sorusu karşımıza çıkar. Tabii ki bu husustaki proto-tipi belirlemek, kuramdan uygulamaya kadar başkanlığın politikasını belirleyenlerin görevi olacaktır. Ancak biz burada genel olarak nitelikli eleman yetiştirme sisteminin temel öğeleri üzerinde durmak istiyoruz. Bu öğeleri şöylece özetlemek mümkündür:

a) **Nitelikli Eleman Adayının Seçimi:** Nitelikli eleman yetiştirmede önemli şartlardan birisi, nitelikli adayların seçimidir. Hatta bu işlem uzun vadeli projenin can damarını oluşturur. Böyle bir çalışmada seçme konusu iki yönden ele alınmalıdır. Birisi meslek seçimi, diğeri de eleman seçimidir. Yani D. İ. Başkanlığı'nın yaygın eğitim faaliyetinin doktorluk, mühendislik, öğretmenlik, öğretim üyeliği vb. gibi bir meslek olarak kabul edilip, en uygun adayları çekebilecek duruma getirilmesidir. Bu mesleğin genel veya ortak adı "yaygın eğitim muallimliği" olabilir. Nitekim Hz. Peygamber, kendisinin aslı görevini şu hadisle belirlemiştir: "Ben muallim olarak gönderildim"⁶³. Bu hususa Kur'an-ı Kerim de temas eder ve Hz. Muhammed'in (S.A.V.) görevini, bir eğitim-öğretim işi olarak nitelendirir⁶⁴. Tabii buradaki muallimlik ve eğitim-öğretim işi, tamamen yaygın eğitim çerçevesinde ele alınmalıdır. Yoksa O, herhangi bir okulun, herhangi bir sınıfında belli bir dersi anlatan öğretmen değildir. Bu motif de

62 Genel olarak bu tip kursların nasıl ve niteliği hakkında geniş bilgi için bkz.: Güneş, Firdevs, "Halk Eğitimcilerin Yetiştirilmesi ve İstihdamı", Din Eğitimi Dergisi, Haziran 1989, 94 vd.

63 İbn Mace, Mukaddime, Bab, 17, H. No: 229.

64 Bakara, 2/129.

kullanılarak "yaygın eğitim muallimliği" bir meslek olarak ortaya konmalı ve cazibesi belirgin hale getirilmelidir. Halbuki şu anda böyle bir meslekten dahi söz edemeyiz.

İkinci grupta ise bu "yaygın eğitim muallimliği" mesleğinin özelliklerine göre -en üstün yetenekli insanlardan çok- mesleğe en uygun adayların seçilmesi sözkonusu olmalıdır. Şurası bir gerçek ki bu seçim İ. H. Lisesi'nde, hatta Kur'ân kursunda okuyan öğrenciler arasında yapılacaktır. O zaman başta hafızlık, arapça bilgisi, musiki kültürü, sosyalleşme gibi mesleğe ön hazırlık sayılabilecek özellikler olmak üzere, öğrencilerin meslek öncesi başarıları, gelecekteki başarılarını yordamada ölçüt olarak kullanılmalıdır. Seçilen bu adaylar hem maddi yönden, hem de bilimsel yönden desteklenmeli, uygun zamanlarda çeşitli kurslara katılmaları sağlanmalıdır. Özellikle kitap vb. gibi görsel ve işitsel eğitim araçları temin edilmelidir.

b) Nitelikli Eleman (Yaygın Eğitim Muallimi) Adaylarının Eğitimi: Yaygın eğitim muallimi adaylarını mesleğe hazırlamayı amaçlayan programlar iki ana grupta ele alınmalıdır:

1- Hizmet Öncesi Eğitim:

Daha önce de belirtildiği gibi, bu elemanlar Kur'ân kursları, İ. H. Liseleri ve İlâhiyat fakültelerinden seçileceklerdir. Bunlar bir yandan kendi okullarını okurken bir yandan da özel olarak yaygın eğitim muallimliğine hazırlanmalıdır. Bu hazırlık safhasında öğrenciler teorik olarak İslam'ın çeşitli konularıyla yüzyüze getirilirler. Bu konulara temel islami bilgilerden başlanır, fakat seviye ilerledikçe halkın beklenti ve ihtiyaçları gözönüne alınarak konu seçimi yapılır. Adaylara yönelik hazırlanan bu kurslar, onlar İlâhiyat Fakültesini bitirinceye kadar devam eder. Tabii ki, bu kursların programları daha üst seviyede olacaktır. Ayrıca genel kültürlerini geliştirecek ek disiplinler de devreye sokulmalıdır.

Bütün bu teorik hazırlıkların yanında, yine uzmanların denetiminde öğrenciye bol bol uygulama imkânı hazırlanmalıdır. Belli bir seviyeden sonra da bu uygulamaları, öğrencinin kendisi severek ve ibadet aşkıyla yapması sağlanmalıdır. Zira bu eğitim sürecinde uygulama çok önemli bir yere sahiptir.

Öğrencilerin okudukları okullara gelince, özellikle hem Kur'ân kurslarının, hem de İ. H. Liselerinin programlarındaki eksiklikler giderilmeye çalışılmalıdır. Giderilmeye çalışılan eksiklikler sosyal bir boyut kazandıkça da, İ. H. Liselerinin öğretmen ve yöneticilerine, telafi edilmeleri için haber verilir. Onlar da bu bilgileri, söz konusu okulların eğitim programlarını geliştirmede birer veri olarak kullanırlar ki, tabii olarak okul programlarını geliştirmede bu tür bilgilere çok büyük ihtiyaç vardır.

Ayrıca İ. H. Lisesi programında bazı değişiklik teklifleri gündeme getirilmelidir. Buna başlangıç olarak da bu okullarda, son sınıfta okutulmak üzere Beşerî münasebetler ve halk eğitimi dersi konması istenmelidir. D. İ. Başkanlığı'nın bu haklı teklifine, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü sıcak bakmalıdır.

Zira İ. H. Lisesini bitiren öğrenciler İmam - Hatip, müezzin kayyım ya da Kur'ân kursu öğreticisi olarak atanmakla, aslında birer beşerî münasebetler uzmanı ve halk eğitimcisi olarak atanmaktadırlar. Dolayısıyla bilhassa yüksek okula gitmedikleri varsayılacak olursa, bu derslerin önemi ayrıca artacaktır.

Öte yandan, başkanlığın seçip yetiştirmeyi planladığı, İ. H. Lisesi öğrencilerinin bir kısmını, Eğitim Bilimleri Fakültesinin Eğitim Programları ve yaygın eğitim uzmanlığı bölümüne yönlendirmesi yararlı olur. Aynı şekilde bu öğrenciler de bu fakülteyi okumaya devam ettikleri müddetçe, kendilerine gerek maddi, gerekse manevi (ilmî) yardım ve destek sağlanmalıdır. Hatta bunların aynı kurumda lisans üstü eğitim-öğretim görmeleri teşvik edilmesi de çok yararlı olacağı kanaatindeyim.

Bütün bunların ötesinde İlahiyat Meslek Yüksek Okulları, mevcut personele yönelik eğitim-öğretim faaliyetini belli bir seviyeye ulaştırdıktan sonra, yaygın eğitim muallimliği yüksek okulu adıyla çalışmalarını sürdürmelidir. 2 yıl olarak öğretim hayatına devam eden bu okullar sadece İ. H. Lisesi Mezunu öğrencileri almalı ve onlar da İmam-Hatip, Kur'ân kursu öğreticisi ve müezzin, kayyım olmalılar. Hatta zamanla bu görevlere o okulları bitirmeyenler alınmamalıdır. Bu okula gelen öğrenci "yaygın eğitim muallimi" kimliğini benimseyerek gelecek ve okul hayatında bu kimlik kökleşecektir. Böylece mesleğini severek seçmiş, severek okumuş ve severek icra eden insanlar olurlar ki, hizmet aşkıyla görev de ancak böyle yapılır.

2- Hizmet İçi Eğitim:

Belli bir göreve atanan kişiler, işe başladıkları günden emekli oluncaya kadar, mesleklerinin gerisinde kalmamak ve etkin bir hizmet sağlamak için sürekli eğitim görmek zorundadırlar. "Kişilerin göreve başladıkları andan emekli oluncaya kadar geçen zaman içinde sürekli bir biçimde eğitilmelerine"⁶⁵ hizmet içi eğitim denmektedir.

Her meslekteki kişiler sürekli bir biçimde hizmet içi eğitim ihtiyacı duyarlar. Fakat "yaygın eğitim muallimleri" (D.İ. Başkanlığı merkez ve taşradaki eğitimciler), mesleki sorumluluklarını en iyi şekilde, kendilerini günün şartlarına göre yenilemekle yerine getirebilirler. Başta Kur'ân ve Sünnetin anlaşılması olmak üzere islami ilimlerdeki gelişmeler, eğitim bilimleri ve diğer bilimsel,

---

65 Özyürek, Leyla, Öğretmenlere Yönelik Hizmet-İçi Eğitim Programlarının Etkinliği, A.Ü. E. Fak. Yay. (Ank. 1981), 13.

teknolojik, kültürel ve sosyal hayattaki değişmeler, eğitimin teori ve uygulamasını değiştirmektedir. Muallimlerin bu değişmelere etkin bir biçimde uyum yapmaları gerekmektedir. Bu ise ancak onları sürekli hizmetiçi eğitim programlarından geçirmekle mümkündür. Nitekim bunu onlar da istemektedirler⁶⁶.

Sürekli bir biçimde öğrenemeyen muallimin günün şartlarına uygun olarak ve etkili bir şekilde eğitim-öğretim yapması beklenemez ya da bunu şöyle ifade etmek mümkündür. Günün şartlarına uygun olarak ve etkili bir şekilde eğitim-öğretim yapamayanlar, sürekli bir biçimde kendilerini yenileyemeyenlerdir. Bu nedenle "yaygın eğitim muallimleri" için de sistemli, fonksiyonel, etkin hizmet içi eğitim programları uygulanması bir zorunluluktur.

Ayrıca, daha önce geçen kısa vadeli plan çerçevesinde mevcut elemanların niteliğini yükseltmek için düşünülenlerin pek çoğu, hizmet-içi eğitim süreci için de düşünülebilir.

Böylece kısa ve uzun vadeli plan ve programlarla yetiştirilmeye çalışılan Yaygın Eğitim Muallimi artık İslâm'ı, ulaşabildiği insanlara aktarma ve onların kişiliklerinin bir parçası haline getirme çabası ve gayreti içerisinde olacaktır. Fakat bunu hangi yöntem, teknik ve araçlarla gerçekleştirmesi gerekir konusu geriye kalmaktadır ki, o, ayrı fakat bu çalışmayı tamamlar nitelikte bir çalışma olacaktır.

SONUÇ

Yapmış olduğumuz bu çalışmalardan şu sonuçlara ulaştık.

1- İnsanların bir dini seçme, onu öğrenip-öğretme ve yaşama hakkı en temel hakkıdır.

2- Seçtiği bu dini öğrenip öğretmesi, örgün ve yaygın eğitim kurumlarıyla gerçekleştirilir.

3- Bu maksatla örgün ve yaygın eğitim sistemleri kurup geliştirmek müslümanlar üzerine Allah tarafından yazılmış bir farzdır. Ayrıca psiko-sosyal kanunlar ve çeşitli hukuk belgeleri de bunu emreder.

4- Ülkemizde dinimizin ve kültürümüzün eğitim ve öğretim yoluyla bireye ve topluma kazandırılması için kurulmuş örgün ve yaygın eğitim kurumları vardır.

5- D. İ. Başkanlığı yaygın eğitim kurumu olarak bu amaçla kurulmuştur. Dolayısıyla millet adına görev yapan bu kurumu kapatmak veya onu gönüllü

---

66 Bkz.: Bilgin, Beyza, age, 107-108.

kuruluşlara terketmek hem ülkemiz için yararsız hatta tehlikelidir, hem de Allah'ın emrine aykırıdır.

6- Bununla beraber, Diyanet İşleri Başkanlığı bugünkü haliyle bir tıkanmışlık içerisinde olup, işlevlerini yerine getirememektedir.

7- Dolayısıyla tepeden tırnağa çok büyük bir değişime tabi tutulması gerekir. Esasen asrımız büyük değişim olaylarının yaşandığı bir zaman dilimidir.

8- Bu cümleden olarak önce onun görevindeki kısıtlamayı kaldırıp, İslâm'ın bütününe toplumun bütününe, yaygın eğitim yoluyla kazandırmayı bir amaç olarak önüne koymak gerekir.

9- Bunun yanında Diyanet İşleri Başkanlığı özerk bir yapıya kavuşturulmalı ve yönetimi de seçimle göreve gelmelidir. Zira Anayasa ve kanunlarda, üzerinde durulan "siyasetten uzak kalma işi"nin ancak böyle gerçekleşeceğine inanıyoruz.

10- D. İ. Başkanlığı personelinin bu değişime ayak uydurabilmesinin önünde iki engel vardır. Bunlardan birincisi ekonomik engel, ikincisi de eğitim yetersizliği engelidir. Bu iki engelin de ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ancak o zaman milletin bütününe kucaklayan, onun bekasına hizmet eden bir kuruluş olacaktır.

Tablo: I

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Personel Durumunu Gösterir Cetveldir.

HİZMET SINIFI, KADRO ÜNVANI ve ÖĞRENİM DURUMUNA GÖRE PERSONEL SAYISI

Hizmet Sınıfı ve Kadro Ünvanı	Mezun Oldukları Okullar											TOPLAM (Diğer Kadro)	Muhafaz Kadro	TOPLAM KADRO	
	Din Yüksek Öğrenim (İl. Fak. İ.Ş. II. F. Yk.)	Altı Yıllık Yüksek Okul	Beş Yıllık Yüksek Okul	Dört Yıllık Yüksek Okul	Üç Yıllık Yüksek Okul	İki Yıllık Yüksek Okul	İlahiyat Meslek Yüksek Okulu	İmam Hatip Lisesi	Lise ve Dengi Okul	Ortaokul ve Dengi Okul	İlkokul				
MERKEZ TEŞKİLATI	İdari Personel	191			84	11	93	1	266	60	31	5	742	228	970
	Din Hizmetleri Sınıfı	2											2	8	10
	Sağlık Hizmetleri Sınıfı		4		1					1			6	5	11
	Teknik Hizmetler Sınıfı				5	2				10	9	1	27	9	36
	Yardımcı Hizmetler Sınıfı							4	36	83	33	156	19	175	
	TOPLAM	193	4	0	90	13	93	1	270	107	123	39*	933	269	1202
TAŞRA TEŞKİLATI (il ve ilçe Müftülikleri)	GENEL İDARE HİZMETLERİ SINIFI														
	Müftü	770		4	16		3		49	2	12	8	864	52	916
	Müftü Yardımcısı	70			1						1		72	19	91
	Şube Müdürü	50											51	25	76
	Kur'an Kursu Müdürü	36			6	4							46	30	76
	Uzman				1	1						1	3	8	11**
	Şef	9			34	8	39		200	9	20	3	322	7	329
	Mute.Saym. Mem. Dakt.	23			95	10	105	3	1599	39	93	13	1980	48	2028
	Veri Haz. Kont. İşl.												0	94	94
	Şoför						1		113	36	139	163	452	104	556
	TOPLAM	958	0	4	154	23	148	3	1961	86	265	188	3790	385	4175
	DİN HİZMETLERİ SINIFI														
	Vaiz ve Cezaevi Vaizi	K 28 E 488			3						1		32		
	Murakip	65			4	2	5		23			1	100	259	359
	Kur'an Kursu Öğreticisi	K 155 E 181	1	2	43	6	38	29	1849	47	313	187	2670		
	İmam-Hatip	852	44	14	1290	143	780	103	41525	275	3099	5379	53504	9063	82567
	Müezzin-Kayym	115	3	5	108	9	92	19	3382	201	1959	3656	9549	997	10546
	TOPLAM	1684	49	21	1597	183	1003	166	48409	561	5531	9319	68723	12192	80915
	Sağlık Hizmetleri Sınıfı												0	10	10
	Teknik Hizmetleri Sınıfı				1		2			2	1		6	7	13
	Yardımcı Hizmetler Sınıfı												1399	440	1839
	MÜFTÜ GENEL TOPLAMI	2842	49	25	1752	207	1154	169	50576	780	6223	10140	73919	13034	86952
EĞİTİM MERKEZİ	İdari Personel	11			4	1	5		35	2	2	3	63	2	65
	Eğitim-Öğretim Sınıfı	39											39	11	500
	Teknik Hizmetler Sınıfı									3			3	1	4
	Yardımcı Hizmetler Sınıfı							4	4	29	62	99	18	117	
	TOPLAM	50	0	0	4	1	5	0	39	9	31	65	204	32	238
YURTDIŞI TEŞKİLATI	Müşavir-Müşavir Yard.	13											13	8	19
	Ataşe, Ataşe Yrd. Sosyal Yrd.	22											22	97	119
	İdari Ataşe												0	5	5
	Din Görevlisi	514		10	49	11	28	25	154		9	1	811		***
	TOPLAM	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35	108	143
	GENEL TOPLAM	3120	54	25	1845	221	1252	170	50395	898	6377	18244	75090	13443	88533
	YÜZDE (%)	4.16	0.07	0.03	2.46	0.3	1.67	0.23	67.57	1.19	8.49	13.64	100	84.82	19.18

NOT: (*) 17 işçi toplama dahil edilmiştir.

(**) 3 Dersiam kadrosu uzmanların kadrosuna dahil edilmiştir.

(***) Yurtdışı personelinden Din Görevlileri taşra personeli içerisinde olduğu için toplama dahil edilmemiştir.

Tablo: II
İl Müftüsünün Aylık Eline Geçen Maaşı Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SICIL-NO BİRİMİ KID. B-NO	110000 BURSA 500	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	İL MÜFTÜSÜ MÜF 1500	SOYADI MA-EM D/K 3000 SİGORTA ..	1/4	1/4
GELİRLER.....				GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....	6124000			GELİR VERGİSİ.....	1913000	
AİLE YARDIMI.....	367000			DAMGA VERGİSİ.....	123000	
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....	2728000	
EMSAN DEVLET % 20.....	2122000			EMSAN KİŞİ.....	2046000	
LOJMAN TAZMİNATI:.....	600000			EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....	498000			KONUT YARDIMI.....	80000	
TABAN AYLIĞI.....	4490000			TASARRUF DEVLET.....	752000	
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....				TASARRUF KİŞİ.....	0501000	
KONUT DEVLET.....	80000			EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....	752000			KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....	3965000			İKRAZ.....	0000000	
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....	606000			MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....				ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....	29604000			GİDERLER TOPLAMI.....	8146000	
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....	21458000			VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

Tablo: III

Göreve Yeni Başlamış ve Bu Görevde Memuriyetin En Son Kademesine Ulaşmış Bir Müftü Yardımcısının Aylık Ücretini Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	999999 BURSA 100	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	MÜFTÜ YRD. MFY 705	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 7/1 7/1
GELİRLER.....			GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		985000	GELİR VERGİSİ.....		867000
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		54000
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		1701000
EMSAN DEVLET % 20.....		1095000	EMSAN KİŞİ.....		1276000
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		394000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		333000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....			TASARRUF KİŞİ.....		0222000
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		333000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....		5236000	İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		13786000	GİDERLER TOPLAMI.....		4533000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		9253000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	100000 BURSA 500	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	MÜFTÜ YRD. MFY 1500	SOYADI MA-EM D/K 2200 SİGORTA ...	SON 1/4 1/4
GELİRLER.....			GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		5144000	GELİR VERGİSİ.....		1699000
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		105000
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		2532000
EMSAN DEVLET % 20.....		1926000	EMSAN KİŞİ.....		1899000
LOJMAN TAZMİNATI.....		400000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		394000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		649000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....			TASARRUF KİŞİ.....		0433000
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		649000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....		1637000	İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		25693000	GİDERLER TOPLAMI.....		7397000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		18296000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

Tablo: IV
Göreve Yeni Başlamış ve Memuriyetin En Üst Kademesine
Ulaşmış Bir Şube Müdürünün Aylığını Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	999999 BURSA 100	ADI ÜNVANİ GÖS/EKGÖST	ŞUBE MÜD. SBM 660	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 8/1 8/1
GELİRLER.....			GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		881000	GELİR VERGİSİ.....		861000
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		54000
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		1680000
EMSAN DEVLET % 20.....		1074000	EMSAN KİŞİ.....		1260000
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		456000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		331000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....		5236000	TASARRUF KİŞİ.....		0221000
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		331000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....			İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		13721000	GİDERLER TOPLAMI.....		4487000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		9234000	VERECEĞİ TOPLAM FIŞ.....		

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	300000 BURSA 500	ADI ÜNVANİ GÖS/EKGÖST	ŞUBE MÜD. SBM 1500	SOYADI MA-EM D/K 2200 SİGORTA ...	SON 1/4 1/4
GELİRLER.....			GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		5144000	GELİR VERGİSİ.....		1717000
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		103000
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		2532000
EMSAN DEVLET % 20.....		1926000	EMSAN KİŞİ.....		1899000
LOJMAN TAZMİNATI.....		400000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		456000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		634000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....		1055000	TASARRUF KİŞİ.....		0422000
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		634000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....			İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		25158000	GİDERLER TOPLAMI.....		7387000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		17771000	VERECEĞİ TOPLAM FIŞ.....		

Tablo: V
Yeni Göreve Başlamış ve Mesleğinde En Son Noktaya
Varmış Bir Müftülük Şefinin Aylık Gelirini Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	555555 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	ŞEF ŞEF 620	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 9/1	9/1
GELİRLER.....		GİDERLER.....				
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		759000	GELİR VERGİSİ.....		780000	
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		47000	
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		1655000	
EMSAN DEVLET % 20.....		1049000	EMSAN KİŞİ.....		1242000	
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000	EMSAN % 50.....			
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....			
YAN ÖDEME.....		207000	KONUT YARDIMI.....		80000	
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		289000	
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....		4189000	TASARRUF KİŞİ.....		0192000	
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....			
TASARRUF DEVLET.....		289000	KİRA.....			
DİN HİZMET TAZMİNATI.....			İKRAZ.....		0000000	
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....			
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....			
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....			
GELİRLER TOPLAMI.....		12236000	GİDERLER TOPLAMI.....		1285000	
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		7951000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....			

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	666666 BURSA 500	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	ŞEF ŞEF 1440	SOYADI MA-EM D/K 1600 SİGORTA ...	SON 2/6	2/6
GELİRLER.....		GİDERLER.....				
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		4336000	GELİR VERGİSİ.....		1517000	
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		70000	
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		2371000	
EMSAN DEVLET % 20.....		1765000	EMSAN KİŞİ.....		1778000	
LOJMAN TAZMİNATI.....		400000	EMSAN % 50.....			
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....			
YAN ÖDEME.....		207000	KONUT YARDIMI.....		80000	
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		428000	
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....		5236000	TASARRUF KİŞİ.....		0285000	
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....			
TASARRUF DEVLET.....		428000	KİRA.....			
DİN HİZMET TAZMİNATI.....			İKRAZ.....		0000000	
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....			
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....			
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....			
GELİRLER TOPLAMI.....		17915000	GİDERLER TOPLAMI.....		6529000	
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		11386000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....			

Tablo: VI
Yeni Göreve Başlamış ve Memurluğun En Son Noktasına
Ulaşmış Bir Vaizin Aylık Gelirini Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	777777 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	VAİZ VZ 630	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 9/2	9/2
GELİRLER.....				GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		771000		GELİR VERGİSİ.....		780000
AİLE YARDIMI.....		367000		DAMGA VERGİSİ.....		50000
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....		1658000
EMSAN DEVLET % 20.....		1052000		EMSAN KİŞİ.....		1244000
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000		EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		207000		KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000		TASARRUF DEVLET.....		307000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI..				TASARRUF KİŞİ.....		0204000
KONUT DEVLET.....		80000		EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		307000		KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI....		4771000		İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000		MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ....				ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		12851000		GİDERLER TOPLAMI.....		4323000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		8528000		VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	888888 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	VAİZ VZ 1500	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	SON 1/4	1/4
GELİRLER.....				GİDERLER.....		
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		5144000		GELİR VERGİSİ.....		1687000
AİLE YARDIMI.....		367000		DAMGA VERGİSİ.....		72000
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....		2532000
EMSAN DEVLET % 20.....		1926000		EMSAN KİŞİ.....		1899000
LOJMAN TAZMİNATI.....		400000		EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		207000		KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000		TASARRUF DEVLET.....		438000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI..				TASARRUF KİŞİ.....		0292000
KONUT DEVLET.....		80000		EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		438000		KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI....		4771000		İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000		MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ....				ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		18429000		GİDERLER TOPLAMI.....		7000000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		11429000		VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

Tablo: VII
Yüksek Okul Mezunu Olup Yeni Göreve Başlamış ve Görevde
Memuriyetin En Üst Kademesine Ulaşmış Bir İmam-Hatibin Aylık
Gelirini Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SICIL-NO BİRİMİ KID. B-NO	600000 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	İMAM HATİP İ-H 630	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 9/2 9/2
GELİRLER.....		GİDERLER.....			
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		771000	GELİR VERGİSİ.....		780000
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		50000
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		1658000
EMSAN DEVLET % 20.....		1052000	EMSAN KİŞİ.....		1244000
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		207000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		307000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....			TASARRUF KİŞİ.....		0204000
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		307000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....		4771000	İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		12851000	GİDERLER TOPLAMI.....		4323000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		8528000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

PERSONEL MAAŞLARI

SICIL-NO BİRİMİ KID. B-NO	700000 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	İMAM HATİP İ-H 1500	SOYADI MA-EM D/K 2200 SİGORTA ...	SON 1/4 1/4
GELİRLER.....		GİDERLER.....			
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		5144000	GELİR VERGİSİ.....		1687000
AİLE YARDIMI.....		367000	DAMGA VERGİSİ.....		72000
ÇOCUK YARDIMI.....			EMSAN DEVLET % 20.....		2532000
EMSAN DEVLET % 20.....		1926000	EMSAN KİŞİ.....		1899000
LOJMAN TAZMİNATI.....		400000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....			EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....		207000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000	TASARRUF DEVLET.....		438000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....			TASARRUF KİŞİ.....		0292000
KONUT DEVLET.....		80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....		438000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....		4771000	İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....			İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....			ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....		18429000	GİDERLER TOPLAMI.....		7000000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....		11429000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

Tablo: VIII

Lise Mezunu Bir İmam-Hatibin Memuriyetin Başlangıcı ve Ulaşabileceği En Üst Noktada Aldığı Maaşı Gösterir Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	400000 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	İMAM HATİP İ-H 555	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 12/3 12/3
GELİRLER.....				GİDERLER.....	
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		679000		GELİR VERGİSİ.....	762000
AİLE YARDIMI.....		367000		DAMGA VERGİSİ.....	48000
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....	1639000
EMSAN DEVLET % 20.....		1033000		EMSAN KİŞİ.....	1230000
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000		EMSAN % 50.....	
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....	
YAN ÖDEME.....		207000		KONUT YARDIMI.....	80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000		TASARRUF DEVLET.....	297000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI..				TASARRUF KİŞİ.....	0198000
KONUT DEVLET.....		80000		EMSAN BORCU.....	
TASARRUF DEVLET.....		297000		KİRA.....	
DİN HİZMET TAZMİNATI....		4538000		İKRAZ.....	0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....	
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000		MUTEMEDİYE.....	
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....				ÖZEL KESİNTİ.....	
GELİRLER TOPLAMI.....		12497000		GİDERLER TOPLAMI.....	4254000
ELE GEÇEN NET' MAAŞ.....		8243000		VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....	

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	500000 BURSA 500	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	İMAM HATİP İ-H 1380	SOYADI MA-EM D/K 800 SİGORTA ...	SON 3/8 3/8
GELİRLER.....				GİDERLER.....	
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....		3282000		GELİR VERGİSİ.....	1302000
AİLE YARDIMI.....		367000		DAMGA VERGİSİ.....	61000
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....	2160000
EMSAN DEVLET % 20.....		1554000		EMSAN KİŞİ.....	1620000
LOJMAN TAZMİNATI.....		200000		EMSAN % 50.....	
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....	
YAN ÖDEME.....		207000		KONUT YARDIMI.....	80000
TABAN AYLIĞI.....		4490000		TASARRUF DEVLET.....	375000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI..				TASARRUF KİŞİ.....	0250000
KONUT DEVLET.....		80000		EMSAN BORCU.....	
TASARRUF DEVLET.....		375000		KİRA.....	
DİN HİZMET TAZMİNATI....		4538000		İKRAZ.....	0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....	
EMEKLİ TAZMİNATI.....		606000		MUTEMEDİYE.....	
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....				ÖZEL KESİNTİ.....	
GELİRLER TOPLAMI.....		15699000		GİDERLER TOPLAMI.....	5848000
ELE GEÇEN NET' MAAŞ.....		9851000		VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....	

Tablo: IX
İlkokul Mezunu Bir Müezzın-Kayyımın, Memuriyetin Başlangıç ve
En Üst Noktasında Aldığı Aylığı Gösteren Cetveldir.

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	800000 BURSA	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	MÜEZZİN- KAYYIM M-K 515	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	İLK 14/1	14/1
GELİRLER.....			GİDERLER.....			
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....			630000	GELİR VERGİSİ.....		753000
AİLE YARDIMI.....			367000	DAMGA VERGİSİ.....		46000
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....		1630000
EMSAN DEVLET % 20.....			1024000	EMSAN KİŞİ.....		1222000
LOJMAN TAZMİNATI.....			200000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....			207000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....			4490000	TASARRUF DEVLET.....		285000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....				TASARRUF KİŞİ.....		0190000
KONUT DEVLET.....			80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....			285000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....			4189000	İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....			606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....				ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....			12078000	GİDERLER TOPLAMI.....		4206000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....			7872000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		

PERSONEL MAAŞLARI

SİCİL-NO BİRİMİ KID. B-NO	900000 BURSA 500	ADI ÜNVANI GÖS/EKGÖST	MÜEZZİN KAYYIM M-K 895	SOYADI MA-EM D/K SİGORTA ...	SON 7/9	7/9
GELİRLER.....			GİDERLER.....			
GÖS+EKGÖS+KIDEM: TUTAR.....			1708000	GELİR VERGİSİ.....		977000
AİLE YARDIMI.....			367000	DAMGA VERGİSİ.....		51000
ÇOCUK YARDIMI.....				EMSAN DEVLET % 20.....		1845000
EMSAN DEVLET % 20.....			1239000	EMSAN KİŞİ.....		1384000
LOJMAN TAZMİNATI.....			200000	EMSAN % 50.....		
EMSAN ARTIŞ.....				EMSAN ARTIŞ.....		
YAN ÖDEME.....			207000	KONUT YARDIMI.....		80000
TABAN AYLIĞI.....			4490000	TASARRUF DEVLET.....		317000
ÖZEL HİZMET TAZMİNATI.....				TASARRUF KİŞİ.....		0211000
KONUT DEVLET.....			80000	EMSAN BORCU.....		
TASARRUF DEVLET.....			317000	KİRA.....		
DİN HİZMET TAZMİNATI.....			4189000	İKRAZ.....		0000000
EK TAZMİNAT TUTARI.....				İCRA.....		
EMEKLİ TAZMİNATI.....			606000	MUTEMEDİYE.....		
ASGÜCR ve YAB-DİL TAZ.....				ÖZEL KESİNTİ.....		
GELİRLER TOPLAMI.....			13403000	GİDERLER TOPLAMI.....		4865000
ELE GEÇEN NET MAAŞ.....			8538000	VERECEĞİ TOPLAM FİŞ.....		